

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

VZTAH VOLNÉHO ČASU KE SPIRITUALITĚ
PODLE PAULA HEINTZMANA

Komentovaný překlad vybraných kapitol

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Klára Jandová
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: druhý

2018

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28. 3. 2018

Děkuji především vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Dále děkuji: Paulu Heintzmanovi, Ph.D. za sepsání jeho úžasné a inspirativní knihy, PaedDr. Petru Baumanovi, Ph.D. za přehlednou metodickou příručku pro psaní závěrečných prací, Mgr. Janu Látalovi za podnětné konzultace a akutní opravu mého počítače a celé mé rodině za velkou podporu a trpělivost.

Obsah

Úvod	5
1 Úvodní studie	7
2 Volný čas a spiritualita: překlad vybraných kapitol.....	10
2.1 Volný čas jako stav mysli	10
2.2 Holistická koncepce volného času	18
2.3 Etika volného času	20
2.4 Stručná a názorná teologie volného času	23
2.4.1 Zachovávání dne odpočinku.....	23
2.4.2 Odpočinek.....	25
2.4.3 Vyrovnanost práce a volného času	26
3 Diskuze.....	30
3.1 Pojetí volného času u českých autorů	30
3.2 Pojetí volného času na TF JU	31
3.2.1 Pojetí volného času jako stavu mysli na TF JU.....	31
3.2.2 Holistické pojetí volného času na TF JU.....	34
3.2.3 Shrnutí pojetí volného času na TF JU	36
Závěr	37
Seznam použitých zdrojů.....	38
Abstrakt.....	40
Abstract.....	40

Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám tématem vztahu volného času ke spiritualitě, který zkoumám z křesťanské perspektivy. Domnívám se, že způsob, jakým pedagog chápe spiritualitu, zvláště jaké duchovní hodnoty vyznává, se nutně promítá i do jeho praktického pedagogického působení, jak tvrdí Winter: „Porozumění jedince o tom, co mu přináší štěstí a naplňuje jeho potřeby, se stává zásadní motivací pro jeho chování.“¹ Téma vztahu volného času a spirituality má tedy dle mého názoru důležitý význam jak ve všeobecném kontextu studia pedagogiky volného času, tak zvláště při studiu tohoto oboru na teologické fakultě Jihočeské Univerzity (dále jen TF JU), která „se ve své vědecké a pedagogické činnosti zaměřuje na oblast teologie a filosofie, dále na oblast sociální práce a výchovy, kde je kladen důraz na křesťanské, etické a sociální hodnoty.“² Dále pak je tento vztah důležitý i při působení katolické církve v naší zemi, jak je zmiňováno ve studii České biskupské konference: „Ježíš Kristus, nositel živé vody“. V dnešní době jsme svědky rozmachu nejrůznějších spiritualit, religiozit a „eko“, „ezo-“, „etno-“ a „bio-“ hnutí, která se nabízejí jako odpověď „na duchovní hlad současných lidí. Je třeba přiznat, že přitažlivost jakou tyto nejrůznější hnutí a směry vyvolávají, je zčásti zapříčiněna ve vlastních řadách katolické církve netečností k tématům, která patří k celku její víry, jako je důležitost duchovního rozměru člověka a jeho propojení s celým životem, hledání smyslu života, pouto mezi lidmi a ostatním stvořením, touha po změně sebe i společnosti a odmítnutí racionalistického a materialistického pohledu na lidstvo.“³

Zároveň považuji hlubší pochopení vztahu volného času ke spiritualitě za klíčové téma pro svou profesní činnost lektorky volnočasových aktivit v zařízení, kde se setkávám s lektory vyznávajícími nejrůznější světonázory, které se pak samozřejmě odráží i v nabídce programů pořádaných střediskem. Tato možnost konfrontace různých názorů pro mě jako pro křesťana jistě představuje velikou výzvu, nicméně přináší i jistá rizika, kterým bych ráda předcházela právě skrze své pevné ukotvení v chápání vztahu volného času ke spiritualitě z křesťanské perspektivy.

Tato práce si tedy klade za cíl hlouběji prozkoumat vztah volného času a spirituality z křesťanské perspektivy a vytvořit tak pevnou, logickou a komplexní základnu pro působení křesťanských pedagogů volného času v prostředí interkulturního a mezi-náboženského dialogu.

Během svého studia na fakultě jsem měla možnost setkat se s mnoha kvalitními a inspirativními zdroji k tomuto tématu, nicméně se mi v česky psané literatuře nepodařilo najít dostatek podkladů pro komplexní a jednoznačné zpracování tohoto tématu. Jako hlavní zdroj pro tuto práci jsem se tedy rozhodla použít anglickou knihu Paula Heintzmana: „Volný čas a spiritualita“, která podrobně zkoumá, jak mohou křesťané a církve uchopit jev volného času v současné společnosti. K volbě tohoto zdroje mě přivedly především výborné recenze na autora a jeho knihu:

---

¹ HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*, s. 186.

² Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích [online]. Česká Budějovice: Jihočeská univerzita. [cit. 2018-03-27] Dostupné na WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/o-fakulte/poslani-fakulty>>.

³ Srov. *Ježíš Kristus, nositel Živé vody: Křesťanské zamyšlení nad „New Age“*.

„Paul Heintzman je docentem pedagogiky volného času na Univerzitě v Ottawě. Jako specialista v oblasti rekreačních aktivit má bohaté zkušenosti z celé Kanady. Je autorem knihy „Leisure and Spirituality: Biblical, Historical and Contemporary Perspectives“, spoluvydavatelem knihy „Christianity and leisure: Issues in a Pluralistic Society“ a autorem mnoha dalších prací na téma volný čas a spiritualita.

Vzhledem k tomu, že kniha, z které vycházím, je psána anglicky, pojmám svou bakalářskou práci formou komentovaného překladu. S ohledem na rozsah bakalářské práce vybírám z knihy k překladu pouze ty oddíly, které jsou nejpodněnější pro zkoumané téma.

Po tomto úvodu tedy následuje hlavní část bakalářské práce, která se skládá ze tří kapitol. První kapitola se věnuje úvodní studii. Druhá kapitola obsahuje vlastní překlad čtyř vybraných oddílů knihy „Volný čas a spiritualita“. Třetí kapitola se zabývá diskuzí, která dává výsledky překladu do souvislosti se zjištěními a závěry českých autorů a s pojetím volného času na TF JU. Závěr pak stručně shrnuje celou práci, předkládá návrh praktického využití získaných poznatků a poukazuje na potřebu dalšího bádání v oboru.

1 Úvodní studie

Paul Heintzman uvádí svou knihu třemi citáty, kterými ilustruje současnou praxi volného času:

„Volný čas je nejmylněji chápaný pojem našeho slovníku.“⁴ Tento první citát z knihy „Waiting for the weekend“ od Witold Rybczynski vyjadřuje skutečnost, že pojem „volný čas“ je v naší společnosti mylně chápán.

„Zdá se, že jsme „svobodní“ - svobodní mít cokoliv jen ne kvalitní volný čas. Lidé si často stěžují: Mám tak málo času.“⁵ Druhý citát spisovatelky Kathleen Norris reflektuje skutečnost, že praxe volného času v naší společnosti není ideální jak ve své kvalitě tak kvantitě.

„Církev se vždy zajímala a zajímá o celého člověka, o celého člověka v jakékoliv jeho životní situaci. Tedy i chvíle volného času chce pomáhat každému trávit kvalitně a smysluplně, proto lze očekávat i zvýšený zájem o výchovu ve volném čase... Je dobré pamatovat na skutečnost, že církev již po několik tisíc let pomáhá lidem ze všech sociálních vrstev nacházet život - nacházet ho v jeho plnosti.“⁶ Třetí citát z knihy o výchově ve volném čase ukazuje na skutečnost, že křesťanská církev se svou mnohaletou zkušeností má mnoho co nabídnout v souvislosti s volným časem.⁷

V návaznosti na tyto citáty Heintzman uvádí, že jeho kniha podrobně zkoumá, jak mohou křesťané a církev uchopit jev volného času v současné společnosti, a vypočítává čtyři konkrétní důvody, proč by se křesťané měli zabývat tématem volného času a spirituality. Jsou jimi:

- možné problémy v současné praxi volného času
- potenciální přínosy volného času
- volný čas jako duchovní potřeba
- nedostatek teologické reflexe na volný čas.⁸

Kniha „Volný čas a spiritualita“ obsahuje 342 stran rozdělených do šesti hlavních částí, které jsou vsazeny mezi úvod a závěr knihy. Pro úplnost zde uvádím názvy jednotlivých částí:

- Úvod
- První část: „Volný čas v současné společnosti“
- Druhá část: „Historický vývoj konceptu volného času“
- Třetí část: „Biblické podklady pro volný čas“
- Čtvrtá část: „Práce a volný čas“

---

⁴ RYBCZYNSKI, W. *Waiting for the Weekend*. New York: Wiking, 1991. s. 224.

⁵ NORRIS, K. *Acedia and me: A Marriage, Monks and the Writer's life*. New York: Penguin, 2008. s. 194.

⁶ MUNDY, J. a ONDUM, L. *Leisure Education: Theory and Praxis*. Toronto: John Wiley and sons, 1979. s. 178-179.

⁷ Srov. HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*, s. xv.

⁸ Srov. Tamtéž, s. xv.

- Pátá část: „Volný čas z křesťanského pohledu“
- Šestá část: „Spiritualita volného času“
- Závěr: „Stručná a názorná teologie volného času“

Paul Heintzman ve své knize rozděluje tradiční pojetí volného času do dvou kategorií: kvantitativní a kvalitativní. Do kvantitativní kategorie patří definice behaviorální a časové tedy definice volného času chápaného jako chvíle volna, jako funkce sociální třídy a jako aktivita. Do kvalitativní kategorie patří definice přístupové a existenciální, tedy jak pojetí volného času jako stavu bytí, tak současné pojetí volného času jako stavu mysli. Holistický koncept volného času zahrnuje obě kategorie definic.⁹ Křesťanské holistické chápání volného času má tedy dvě dimenze: kvalitativní a kvantitativní. Kvalitativní dimenze představuje duchovní postoj a podmínku bytí, která reflektuje kvalitu života nabízenou v Ježíši Kristu. Tato kvalitativní dimenze volného času není omezená na určitý časový úsek, a proto může být zakoušena současně s prací, kdy práce může být považována za vyjádření tohoto postoje. Kvantitativní dimenze volného času se skládá z konkrétních časových úseků a aktivit – od tichého rozjímání až po aktivní oslavování a radování se z darů stvoření – v rámci kterého je prožíváno zintenzivnění volného času. Tak tedy celý náš život by měl být charakteristický duchovním postojem, a zároveň ukazovat rytmus střídání období práce a období intenzivního volného času.¹⁰

K překladu vybírám z celé knihy pouze čtyři oddíly, které považuji pro zkoumané téma za podstatné. První tři oddíly jsou vybrány z páté části knihy, která nese název: „Volný čas z křesťanského pohledu“. Autor se v této části zabývá pojetím volného času z křesťanské perspektivy. Tato perspektiva vychází ze syntézy zdrojů biblických, historických i současných. Vycházejí z křesťanské perspektivy, kriticky hodnotí jednotlivé koncepty volného času a ukazuje, že biblická myšlenka o střídání rytmu práce a odpočinku podporuje vnímání volného času jako nepracovní doby nebo aktivity, která obcerstvuje a zotavuje, což je typické protestantské vnímání volného času. Zatímco koncept odpočinku reflektující kvalitu života nabízenou v Ježíši Kristu podporuje pojetí volného času historicky nazývaného klasický stav bytí, které vzniklo v řeckém prostředí a bylo převzato Augustýnem, Tomášem Akvinským a středověkými mnichy a je běžnější v římskokatolické spiritualitě. Autor vysvětluje, že klasické a protestantské pojetí volného času se vzájemně nevylučují, ale společně vytváří srozumitelné holistické pojetí volného času. Součástí tohoto pátého oddílu je dále stručná kapitola o etice volného času.¹¹

První oddíl z křesťanské perspektivy kriticky hodnotí v současnosti velmi rozšířené sociálně-psychologické pojetí volného času jako stavu mysli. Toto pojetí volného času úzce souvisí s pojmem „flow“. Výraz „flow“, označuje stav, „ve kterém jsou lidé tak ponořeni do určité činnosti, že nic jiného se jim nezdá důležité. Tento prožitek sám je tak radostný, že se ho lidé snaží dosáhnout dokonce i za velkou cenu, pro pouhé potěšení, které jim přináší ... Jedna z vlastností stavu plynutí, o níž se lidé zmiňují

⁹Srov. MURPHY, J. *Concepts of Leisure: Philosophical Implications*. In HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*.s. 202.

¹⁰ Srov. HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*, s. 210.

¹¹ Srov. HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*, s. 177.

nejčastěji, je, že pokud tento zážitek trvá, člověk dokáže zapomenout na všechny nepříjemné stránky svého života. Tento rys stavu plynutí je důležitým vedlejším produktem faktu, že činnosti, které nám přinášejí radost, vyžadují naprosté soustředění pozornosti na úkol, který právě vykonáváme - a tak už nám v mysli nezbývá místo pro informace, které se k tomuto úkolu nevztahují.¹² Anglické slovo „flow“ je někdy překládáno jako plynutí. Vzhledem k obtížnosti vystižení podstaty výtazu „flow“ v souvislosti s volným časem, ponechávám pro účely této práce slovo „flow“ v anglickém originálu.

Druhá kapitola se zabývá holistickým pojetím volného času a zdůvodněním, proč autor knihy zastává toto pojetí. Třetí kapitola dovádí holistické pojetí volného času do konkrétních důsledků v oblasti etiky. Čtvrtá kapitola je pak překladem celého závěru knihy, ve kterém autor předkládá stručnou a názornou teologii volného času.

Pro překlad a odkazy biblických pasáží používám Jeruzalémskou bibli.¹³

---

¹² Csikszentmihalyi, M. *O štěstí a smyslu života*.

¹³ *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*.

2 Volný čas a spiritualita: překlad vybraných kapitol

2.1 Volný čas jako stav mysli

Sociálně-psychologický koncept volného času jakožto stavu mysli byl doposud velice slabě reflektován z křesťanského pohledu. Totéž platí i o souvislostech mezi křesťanstvím a tímto chápáním volného času, které převládlo v pedagogice volného času v osmdesátých a devadesátých letech minulého století, a dodnes je velmi rozšířené. Vzhledem k jeho rozšířenosti, budu jeho kritickému zhodnocení věnovat náležitou pozornost. Jedna z mála souvislostí mezi křesťanstvím a tímto psychologickým pohledem stavu mysli byla zaznamenána Isabellou Csikszentmihalyi při výzkumu, proč Jezuitský řád římskokatolické církve byl tolik úspěšný během šestnáctého a sedmnáctého století. Isabella Csikszentmihalyi poskytla toto psychologické vysvětlení: „Jezuitská pravidla nabízela optimální soubor podmínek, díky nimž mladí jezuité mohli prožívat svůj život v jeho celistvosti jako jednu náboženskou „flow“ zkušenost. To znamená, že jezuité dokázali propojit osobnostní dovednosti a řádové výzvy tak, aby dosáhli potěšení“¹⁴ Csikszentmihalyi tvrdila, že jezuitská praxe a pravidla tím, že byla v souladu s biologicky naprogramovanými cíli, „poskytovala“ jednotnou strukturu vědomí, čímž duševní energie mohla být vynaložena požadovaným způsobem.“¹⁵ Ačkoliv práce Csikszentmihalyi může obsahovat jisté kvality, zdá se, že redukuje své vysvětlení na existující vnější podmínky, místo aby brala v potaz hlubší duchovní skutečnosti, které jsou více v souladu s chápáním volného času jako stavu bytí, namísto psychologického stavu mysli. Csikszentmihalyi připouští, že zakladatel jezuitů Ignác z Loyoly byl hluboce ovlivněn „Následováním Krista“ od Tomáše Kempenského, které nezdůrazňovalo vnější cvičení ale hlubší vnitřní život ducha a potřebu osobně následovat život Kristův.

Marica Carter použila „flow“ stav (silně strhující prožívání, při kterém náročnost aktivity sahá až na hranici dovedností jedince, takže člověk ztrácí ponětí jak o čase, tak vědomí sebe sama), aby probádala, jak lze integrovat volný čas a duchovní spokojenost.¹⁶ Carter vysvětluje, že křesťan jedná tak, aby směřoval k optimální kvalitě života skrze duchovní a volnočasové chování, které je aktivní, pozitivní, osobní a smysluplné. A tak dochází k závěru, že jak spiritualita, tak volný čas jsou dynamické aktivity, jejichž součástí je naprosté zaujetí, takže jsou srovnatelné se stavem „flow“. Jelikož podstatné prvky „flow“ prožívání se nacházejí jak ve spiritualitě, tak ve volném čase, křesťané dokážou generovat prožitky, které vedou jak k celkové spokojenosti, tak ke svobodě ducha.¹⁷

---

¹⁴ CSIKSZENMIHALYI, I. *Flow in Historical Context: The case of Jesuits*. In CSIKSZENMIHALYI, M. a CSIKSZENMIHALYI, I. *Optimal experience. Psychological Studies of flow in Consciousness*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

¹⁵ Tamtéž, s. 247.

¹⁶ CARTER, M. J. *The flow experience: An Integration of Spiritual and Leisure Well-Being*. In ANDEL, G. V. a HEINTZMAN, P. *Christianity and Leisure: Issues at the Millenium*. Sioux Center, IA: Dort College Press, forthcoming.

¹⁷CARTER, M. J. *Quality of life in a Christian community: Conceptual investigation of flow experiences and HPERD responsibilities*. In ANDEL, G. V. a HEINTZMAN, P. *Christianity and Leisure: Issues at the Millenium*. Sioux Center, IA: Dort College Press, forthcoming.

Sociálně psychologický přístup při volnočasových setkáních a aktivitách je přístup, který pomáhá pochopit a maximalizovat přínosy těchto aktivit. Nicméně je nutné přiznat jisté znepokojení a uvést několik výtek při uvažování o volném čase jako o subjektivním prožívání nebo o stavu mysli. Toto znepokojení se týká příliš velkého důrazu na optimální prožívání, příliš velké pozornosti věnované individuálnímu chování místo sociálním procesům, nemluvě o etice volného času, přehnaném důrazu na prožívání štěstí, jenž je samo sobě cílem, a malém uznání důležitosti věčnosti a utrpení.

Douglas Kleiber napsal, že "pojetí volného času jako stavu mysli nebo psychologické pojetí volného času je příliš zaměřené na optimální zkušenost, která je jeho ideálním výstupem charakterizovaným angažovaností, kompetencí a soustředěným úsilím, a na vysoce intenzivní aktivitu, která je zdrojem seberealizace a uspokojení.¹⁸ Koncepty uvolněnosti, otevřenosti a „prostého bytí“, zastávané Pieperem, jsou v tomto pojetí buď zanedbané, nebo jemu podřízené, stejně tak jako klid, kontemplace, vděčnost, spokojenost a vyrovnanost. Kleiber jako protiklad vůči pojetí volného času jako optimálního prožívání prohlásil, že volný čas je v podstatě podmínka pro uvolnění, pro opravdovou otevřenost k přítomnému okamžiku a pro nenucené myšlení i pohybování. Jak znázorňuje práce Feldman Barretat a Russella,¹⁹ pozitivní emoce se mohou vyskytnout jak ve chvílích, kdy je člověk aktivní, tak ve chvílích, kdy je neaktivní (např. spokojenost, klid, vyrovnanost, uvolnění), a tak tedy pozitivní emoce mohou vzejít zrovna tak z relaxace jako z akce. Nicméně odborníci na pedagogiku volného času mají sklon opomíjet tyto neaktivní prožitky.²⁰ Kleiber byl přesvědčen, že je potřebné chápat volný čas jako pravou relaxaci namísto optimálního prožívání. Zastával pojetí volného času, který bylo velmi podobné pojetí Pieperovu, ale dodával k tomu: „Pro Piepera, je víra v Boha nutným předpokladem pro pravý volný čas. Možná, že tomu tak skutečně je. Ale já bych si dovolil tvrdit, že uvolnění a emocionální bezpečí postačují k tomu, aby poskytly smysl a hodnotu volnému času v naší době.“²¹ Nicméně pro křesťana, jak jsme zmínili v naší diskuzi o dni odpočinku jakožto o znamení smlouvy, volný čas dosahuje svého nejvyššího naplnění v kontextu vztahu s posvátnem. Zároveň, jak jsme si již všimli, žalm 46,10 v překladu podle Septuaginty dává klidné pobývání a zakoušení volného času do souvislosti s poznáním Boha, při nejmenším v pojetí volného času jako stavu bytí.

Sociálně psychologické paradigma pro studování volného času jakožto subjektivního prožívání nebo stavu mysli je kritizováno hlavně feministkami kvůli jeho přehnanému zaměření na individuální osobu s nedostatečným uznáním situačních a sociálních faktorů.²² Na příklad, Shaw kritizovala zaměření na témata související s individuálním chováním, prožíváním, vnímáním a chápáním, které se nezabývá problémy makro-sociologie, sociální kontroly, strukturálních mocenských vztahů a

---

¹⁸ KLEIBER, D. A. *The neglect of relaxation*. Journal of leisure research 32, č. 1, 2000. s. 82-86.

¹⁹ viz.obrázek 10.1. In HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*. s. 183.

²⁰ BARRETT L. F. a RUSSELL, J. A. *The structure of current affect: Controversies and Emerging Consensus*. Current directions in psychology 8, č. 1. 1999. s. 10-14.

²¹ KLEIBER, *Neglect of relaxation*.

²² HENDERSON, K. A. et al. *A leisure of one's own: A feminist perspective on women's leisure*. State college, PA: Venture, 1989. s. 13.

kulturních problémů.²³ Toto pojetí volného času jako stavu mysli má tendenci podporovat přesvědčení, že volný čas nemá nic do činění s významnými a souvisejícími sociálními procesy.²⁴ Crittenden v související kritice vyjádřila pochyby, zda subjektivní stavy jako flow jsou aplikovatelné na každého jedince v každé době a za všech životních okolností, nebo zda existují rasové, třídní, gendrové a kulturní omezení ohledně osob, které mohou tyto subjektivní stavy prožívat.²⁵ Crittenden dále navíc zkritizovala soukromou povahu subjektivních stavů jako je „flow“, které jsou „ukotvené v zážitku jedince, jenž je soukromý, jedinečný a zasazený v jedincově osobní zkušenosti. Neexistuje zde nic vně individuálního prožitku jedince. Neexistuje žádné společné dobro ani zákon. Dále neexistují žádné povinnosti, nebo zodpovědnost vně tohoto prožitku“.²⁶ Oproti tomu Crittenden zastávala křesťansky chápané pojetí volného času jakožto klasického stavu bytí, které nazvala „posvátný volný čas“.

V „posvátném volném čase“ je jedinec svobodný k tomu, aby se účastnil něčeho mnohem většího než individuálního prožitku. „Svatý volný čas“ znamená prožívání účasti ve společenství svatých nebo ve ztotožnění se s ostatními jedinci, kteří zakoušeli „posvátný volný čas“ jak v minulosti, tak v přítomnosti. Proto zde existuje požadavek nebo povinnost účastníka v „posvátném volném čase“, aby věnoval svůj život a své schopnosti duchovním disciplínám, a aby sloužil svým bližním. Proto tedy „posvátný volný čas“ v křesťanském chápání je prožitek, který jedince vyzývá, aby vzal svůj kříž a následoval jeho (Ježíše Krista).²⁷

Místo zaměření se na osobně příjemné aktivity, Ježíš, jak Crittenden vysvětlovala, směřuje lidi zpět do jejich fyzického a kulturního prostředí, kde se mají zaměřit na společenství, soucit a službu druhým.

Pojetí volného času jako stavu mysli bylo také kritizováno kvůli zabývání se soukromými duševními prožitky, které jsou charakteristické uspokojením, pohodou a spokojeností, bez ochoty zabývat se etikou a morálkou těchto prožitků. Sylvester prohlásil, že psychologové volného času jako Neulinger, zaměnili pojetí volného času jako stavu mysli s pojetím volného času jako klasického stavu bytí.²⁸ Ale Aristotelovo klasické chápání volného času se nezabývalo duševním štěstím, city ani stavem mysli, naopak volný čas byl považován za žádoucí činnost spojenou se ctností a dokonalostí. Pro Aristotela měl volný čas morální podstatu; bylo důležité nakládat s ním správně. Tak tedy klasické chápání volného času zahrnuje morální úsudek. Naproti tomu pojetí volného času jako stavu mysli budí dojem, že za volný čas lze považovat jakoukoliv aktivitu, která vede k pocitu svobody, dokonce i když se jedná o aktivitu neetickou. Například účast na kriminální činnosti může poskytovat optimální duševní prožívání, ale nemůže být etická. Sylvester napsal: Jakákoliv volba, včetně iluze volby, se vymezuje jako subjektivní volný čas potud, pokud produkuje pocity svobody.

---

²³ SHAW S. M. *Resistance*. In ROJECK, C., SHAW, S. M. a VEAL, A. J. *A Handbook of Leisure Studies*, New York: Palgrave Macmillan, 2006, s. 534.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ CRITTENDEN. *Holy Leisure*. s. 12.

²⁶ Tamtéž, s. 24.

²⁷ Tamtéž, s. 25

²⁸ SYLVESTER, C. *Interpretation and leisure science: A hermeneutic example of past and present oracles*. *Journal of leisure research* 32, č. 1, 1990. s. 292 – 294.

Vycházejí ze subjektivních pocitů, pak „neaktivita v podstatě není aktivitou volného času.“ (Neulinger, 1974, s. 35). V důsledku tedy vyrábění „snuff“ filmů, zvrhlá a hrůzná praxe unášení dětí pro pornografické účely a jejich následné umučení k smrti, je subjektivně považováno za volný čas vedle rodinných procházek v parku. Ale podle klasického pohledu pouze ctnostná aktivita je v podstatě volnočasová.²⁹

Podobný důvod zaměřený na etický obsah chování předložil Chris Rojek, který napsal, že „flow“ prožívání a vrcholové zážitky jsou bez zohlednění kontextu velmi zjednodušujícími koncepty. Tvrdil, že sériové zabíjení, vraždy, masochismus, sadismus, krádež, bití a přepadení mohou vytvořit ono intenzivní prožívání popisované při „flow“ prožívání a při vrcholových zážitcích.³⁰ Ve skutečnosti Mihaly Csikszentmihalyi autor konceptu „flow“ souhlasí, že „flow může být prožíváno při aktivitách, které jsou ničivé místo tvořivé, a které vedou k neuspořádanosti místo k harmonii.³¹ Jako příklad uvádí požitky císaře Nera při sledování lvů útočících na nevinné křesťany a při sledování gladiátorů zápasících na život a na smrt, dále pak vzrušení fyziků z Manhattanského projektu při sestavování nukleární bomby a tisíců lidí proudících do Las Vegas kvůli hazardování.

Výše uvedené kritiky pojetí volného času jako stavu mysli nejsou typické pro křesťanství. Psychiatr Winter ve své knize s titulem: „Stále znuděný v kultuře zábavy: Znovuobjevení Vášně a úžasu“ předestřel jisté okolnosti dané situace, které napomáhají z křesťanského pohledu kriticky zhodnotit pojetí volného času jako stavu mysli.³² Winter stavěl na práci Spackse, který zdokumentoval vzájemný vztah poklesu křesťanství, pocitu práva na štěstí a soustředění se na vnitřní nebo subjektivní prožívání.³³ Winter vysvětluje, jak v po-osvícenské Evropě a Severní Americe během osmnáctého a devatenáctého století nastal odklon od hledání Boha. Při hledání Boha bylo štěstí chápáno jako vedlejší produkt vztahu s Bohem, namísto toho, aby bylo chápáno jako vlastní cíl a jako cíl sám v sobě. Spolu s tímto odklonem nastal příklon k pátrání po sebe-naplnění a štěstí pro svůj vlastní zisk.³⁴ Filosofické hnutí hlásající smrt Boha, tvrdilo, že vše, co lidé potřebují, jim namísto náboženství dokáže poskytnout lidská společnost, a následkem toho se vyvinul i pocit práva na štěstí. Tato myšlenka o právu občanů na „život, svobodu a hledání štěstí“ se odrazila a byla ukotvena v Deklaraci nezávislosti Spojených států amerických.

Protináboženské a humanistické myšlenky začaly ovlivňovat všechny vědecké disciplíny. Ale obzvlášť silné byly na poli psychologie a sociologie – tedy na poli disciplín podstatných pro pedagogiku volného času - které učily, že štěstí a pravda mohou být objeveny skrze subjektivní psychologické prožívání, které je ústředním pojmem v chápání volného času jako stavu mysli. Winter citující Karla Rogerse napsal:

---

²⁹ Tamtéž, 293.

³⁰ ROJECK, C. *The labour of leisure: The culture of free time*. Los Angeles: Sage, 2010. s. 112.

³¹ CSIKSZENTMIHALYI, M. *The involving self: A psychology for the third millenium*. New York: Harper Collins, 1993. s. 207.

³² WINTER, R. *Still bored in a culture of entertainment, Rediscovering passion and wonder*. Downers Grove, IL: Intervarsity, 2002.

³³ SPACKS, P. M. *Boredom: The literky history of a state of mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1995.

³⁴ WINTER. *Still Bored in a Culture of Entertainment*. s. 83.

„Zkušenost je pro mě nejvyšší autoritou.... Je třeba zažít, že se musím vracet znovu a znovu, abych dosáhl bližšího přiblížení se k pravdě, protože ta je v procesu utváření se ve mně. Ani Bible, ani proroci, ani Freud, ani výzkum, - ani zjevení Boha nebo člověka – nemůže převzít prvenství nad mou přímou zkušeností.³⁵

Pro Rogerse a lidi s podobnými názory, se smysl života a štěstí zakládají na jedincově vlastní subjektivní zkušenosti místo na vnějším činiteli, takže sebe-naplnění může být dosaženo bez jakéhokoliv spojení s vnější autoritou. Winter dochází k závěru, že vzniká problém, pokud primárním vůdčím principem v životě člověka je sebe-naplnění, neboť porozumění jedince o tom, co mu přináší štěstí a naplňuje jeho potřeby, se stává zásadní motivací pro jeho chování.

Pokud mě ovládají mé pocity, pak jsem neschopen snášet bolest a nudu. Vyžadují, aby, má potřeba potěšení a zábavy byla naplněna tak rychle, jak jen to je možné. V dnešní době, když nemáme žádný větší princip, který by nás vedl, tak tíhneme k tomu dovolit svým vášním a touhám (které jsou tak lehce ovlivnitelné kulturou), aby nás ovládly. „Poslouchej svou řízeň“ a „nepotlačuj svůj chtíč“ hlásají reklamy.³⁶

Bez vnějšího referenčního bodu, který by dával smysl a měl hodnotu, jsou lidé ponecháni, aby hledali svou identitu a smysl v „jednom intenzivním prožitku za druhým – tyto prožitky nám dávají pocit, že jsme živí a důležití.“³⁷ Winter citoval Andrewa Fellows: „Běháme od jednoho (zrcadla) k druhému v tomto chatrném systému, jako duchové chyceni v pasti existenciálního vakua. Jak se duch může cítit živý a skutečný? Odpovědí je intenzivní zkušenost. Ve světě, kde realita věcí přestala oživovat naše vlastní bytí, je intenzivní zkušenost to jediné co nám zůstalo. A navíc, protože mimo mě samého žádná pravda neexistuje, tak zde není ani žádná dokonalost, vůči které bych mohl poměřovat tyto své vlastní zážitky. Zůstává jen intenzita; některé věci se jeví lepší než jiné.“³⁸

Se ztrátou křesťanského světonázoru se objevuje související problém prožívání života bez jakéhokoliv významného sjednocujícího prvku. Ve své knize „Flow: Psychologie optimálního prožívání“ Mihaly Csikszentmihalyi objasnil, že účel v životě a pocit smyslu je potřebný pro vyhnutí se nudě. Zjišťujeme, že takovýto smysl a účel může být nalezen v náboženské víře, napsal: „Takovou implicitní víru, která by byla široce rozšířena v naší kultuře,... ale není snadné v dnešní době nalézt.“³⁹ Je relativně jednoduché zapojit se do volnočasových aktivit, které na krátký časový úsek přinesou harmonické prožívání „flow“, ale je mnohem těžší vytvořit takové podmínky, za kterých by propojení dovedností s výzvami okolního prostředí, dokázalo vnést radostnost do celého lidského života. Jinými slovy tedy existuje rozdíl mezi

---

³⁵ ROGERS, C. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961. s. 23-24. Emphasis in original quoted in WINTER. *Still Bored in a Culture of Entertainment*.

³⁶ WINTER. *Still Bored in a Culture of Entertainment*. s. 85.

³⁷ Tamtéž, s. 98.

³⁸ FELLOWS, A. *The Self at the Dawn of the New Millenium*. Lev International: The International Newsletter of L'Abri Fellowship. Summer, 2000. 6, In WINTER. *Still Bored in a Culture of Entertainment*. s. 98.

³⁹ CSIKSZENTMIHALYI, M. *Flow, The Psychology of Optimal Experience*. Toronto: Harper & Row, 1990. S. 225, 227.

subjektivním prožitkem stavu myslí, který je vyvolán vnějšími faktory a mezi hlubším stavem bytí, které souvisí s klasickým duchovním chápáním volného času. Konečný smysl se nenachází v prožitcích pěti smyslů: „Beze smyslu pro konečný cíl nebo účel, bez příběhu (nebo světónázoru), který činí smysluplným náš vlastní příběh, bez spojení s hlubší realitou toho, jak jsme stvořeni“⁴⁰ nás nedokážou prožítky „flow“ ani podobné optimální volnočasové prožitky naplnit s konečnou platností. Tak, jak to vyjádřil Augustýn: „Stvořil jsi nás pro sebe, (Bože), a neklidné je naše srdce, dokud nespočine v Tobě.“⁴¹ Nebo slovy Blaise Pascala: „Kdysi bylo v člověku pravé štěstí, z kterého zbyl jen prázdný otisk a stopa.... Tuto prázdnotu se snaží marně zaplnit vším kolem sebe hledající ve věcech, které nejsou, pomoc, již se mu nedaří najít ve věcech, které jsou, ačkoliv nic nemůže pomoci, neboť tato nekonečná propast může být zaplněna pouze něčím nekonečným a neměnným; jinými slovy Bohem samotným.“⁴²

Winter naznačuje, že Bůh nás stvořil takové, že potřebujeme žít určitým způsobem, abychom byli skutečně naplněni. Tento určitý způsob znamená, že podřídíme svá přání a touhy Bohu a božím hodnotám. Protože Bůh zabudoval do lidských srdcí mravní a estetický kompas, naplnění se dostaví, jakmile tomuto kompasu dovolíme, aby nás nasměroval k tomu, co je dobré a krásné při tom odlišil to, co je špatné a ošklivé. Všeobecně platí, že honba za štěstím je prchavá, když usilujeme přímo o ně. Obvykle je štěstí vedlejším produktem při snažení se o jiné věci, jako jsou dobrota a krása. Papež Jan Pavel II. kritizoval také požitek jakožto cíl sám v sobě. „Není špatné chtít žít lépe; to, co je špatné, je styl život, o kterém se domníváme, že bude lepší, když se zaměří na „vlastnění“ místo na „bytí“, a který chce více vlastnit, ne z důvodu, aby mohl více být, ale z důvodu, aby mohl být stráven v požitku jakožto v cíli v sobě samém.“⁴³

Stejně i Packer ve své eseji o teologii potěšení prohlásil, že vyhledávání subjektivních stavů štěstí, pohodlí a potěšení je cestou, která zaručuje, že je dotýčný člověk nikdy nezakusí.⁴⁴ Místo toho, jsou to vedlejší produkty zaměření se na něco jiného; například láska k Bohu vede k subjektivnímu zážitku pokoje ve vlastním srdci. Při citování Evangelického teologického slovníku, Parcker poukázal na rozdíl mezi radostí a potěšením.

„Radost. Zalíbení v životě, které proniká hlouběji než bolest nebo potěšení ... neomezené a nespoutané vnějšími okolnostmi(,) ... dar od Boha(,) ... kvalita života a ne pouhý přelétavý pocit. ... Plnost radosti nastává, když v lidském životě existuje hluboké vědomí Boží přítomnosti. ... Ježíš učinil jasným, že radost je neoddělitelně propojena s láskou a poslušností (Jan 15,9–14). ... Radost může existovat i v utrpení nebo slabosti,

---

⁴⁰ WINTER. *Still Bored in a Culture of Entertainment*. s. 97.

⁴¹ AUGUSTINE: *Confessions*. trans. PILKONGTON, J. G. ed. LOVILL, J. London: The Folio Society, 1993. s. 13.

⁴² PASCAL, B. *Pensées*. trans. KRAILSHEIMER, A. J. Baltimore: Penguin, 1996. s. 75.

⁴³ Pope John Paul II POPE JOHN PAUL II (1978–2005) a ACOCELLA. G. *Centessimus Annus*. Vatican City: Edizioni Logos, 1991. s. 36.

⁴⁴ PACKER J. I. *Hot tub religion: Toward the Theology of Optimal Enjoyment*. In *God's Plan for You*. Wheaton, Crossway, 2001. s. 50.

když je utrpení nahlíženo jako mající vykupující účel, a slabost jako to, co přivádí člověka k naprosté závislosti na Bohu (Mt 5,12; 2 Kor 12,9).⁴⁵

Radost je aktivní v tom, kdo radost dává, zatímco potěšení (vědomý požitek) je pasivní v tom smyslu, že jedinec je potěšován skrze nějakou vnější okolnost.

Packer upozornil, že křesťanské učednictví není založeno na jedincovo hledání potěšení skrze vlastní sebe-naplnění, sebe-realizaci, sebe-objevení a sebe-vyjádření jakožto nejvyšších životních cílech, ale že součástí křesťanského učednictví je Ježíšova výzva k následování a vzetí vlastního kříže v sebe-zapření (Mt 16,24; Mk 8,34; Lk 9,23).⁴⁶ Součástí učednictví je mnoho forem bolesti: úzkost, zranění, omezení, osobní zklamání a duševní i psychické nepohodlí (2 Kor 4,7–11). Tyto nepříjemné a bolestivé prožitky jsou Bohem využívány k tomu, aby napomohly přijetí darů Ducha Svatého: lásky, radosti, pokoje, shovívavosti, vlídnosti, dobroty, věrnosti, tichosti a zdrženlivosti (Gal 5,22–23a). Tedy potěšení jakožto dar od Boha je třeba udržet na správném místě. Stvoření je Božím dobrým darem, a proto potěšení jsou přijímány s vděčností jako dary od Boha, avšak štěstí je vedlejším produktem naší lásky k Bohu, poslušnosti jemu a naděje v něho. Je potřebné prožívat život ve světle věčnosti, vždyť „Bůh přivede k soudu každý skutek“ a odmění v nebi ty křesťany, kteří si za svůj cíl zvolili dobro místo zla a poslušnost místo hledání potěšení (viz. Kaz 12,14).⁴⁷ Nebo jak tvrdí Tony Campolo ve své knize „The kingdom of God is a Party“ (Království Boží je párty): „Je to vědomí budoucí proměny, které nás uprostřed současných utrpení činí schopnými čelit našim zármutkům. (Řím 8,37). Křesťané naříkají, ale vědí, že na druhé straně jejich smutku existuje párty.“⁴⁸ Zatímco pohled na volný čas jako na stav myslí se zaměřuje na okamžitý prožitek (např. „flow“, vrcholné prožívání), tak z křesťanského pohledu toto zaměření musí být viděno v kontextu věčnosti - v životě existují důležitější věci, než je bezprostřední prožitek.

Další obava ohledně důrazu na optimální prožitek stavu myslí se týká místa utrpení v životě křesťana.⁴⁹ Zlo a bolest spojené s utrpením jsou pro křesťana spolu se smrtí součástí reality života. Ježíš říká, že jeho následovníci musí „vzít jejich kříž a následovat mě.“ (Mt 16,24). Protože křesťan ztrácí sám sebe v učednictví a v následování Krista, tak jeho život rozhodně není snahou o optimální prožitky, ale může obsahovat zkušenost utrpení, která nicméně vede k duchovnímu růstu a rozvoji. V samém srdci křesťanství se nachází Kristovo utrpení na kříži následované velikonoční radostí. Křesťanství si je vědomo reality hříchu, bludu a smrti, a také nabízí způsob, jak je překonat a přetvořit. Tato duchovní cesta může být cestou neuvěřitelně obtížnou a rozhodně není jednou z cest optimálního prožitku. Lidem prožívajícím tragédii, nemoc, ztrátu a smrt nemůže pomoci realizování se v optimální zkušenosti. Paul Vitz napsal, že „utrpení je středem smyslu a naděje náboženského života. Náboženství vycházejí

---

⁴⁵ DAVIS, C. *Joy*. In ELVELL, W. A. *Evangelical Dictionary of Theology*. 2nd. ed. Grand Rapids: Backers Academic, 2001. s. 636.

⁴⁶ PACKER J. I. *Hot tub religion* s. 54-60.

⁴⁷ Tamtéž, s. 71.

⁴⁸ CAMPOLO, T. *The Kingdom of God is a Party*. Dallas: Word, 1990. s. 132.

⁴⁹ VITZ, P.C. *Psychology as Religion: The Cult of Self-Worship*. 2nd ed. Grand Rapids: Eerdmans, 1994. s. 134.

z nesentimentálního realistického vnímání skutečnosti je schopné poskytnout poctivé a v důsledku optimistické porozumění stavu lidství. Křesťanství začíná utrpením, ale končí radostí.⁵⁰ Přehnaný důraz na volný čas jako na subjektivní optimální prožívání se může stát náhradním náboženstvím, které popírá smysl utrpení a smrti. Na základě mé vlastní životní zkušenosti, která zahrnuje ztráty zaměstnání, která mě bavila, smrt mých rodičů, osobní zkušenost rakoviny a různá zklamání, jsem zjistil, že pevnou duchovní základnou, která mi pomáhá zůstat na blízku Bohu při pádech i úspěších, je duchovní chápání volného času jako stavu bytí, které prostupuje celým životem, namísto pojetí volného času jako subjektivního prožívání stavu myslí, které je založené na okamžitém prožitku. Nicméně využití sociálně-psychologického přístupu při porozumění a dosahování volnočasových zážitků je velice přínosné pro volnočasové výzkumníky a rekreační pracovníky.

---

⁵⁰ Tamtéž, s. 140.

2.2 Holistická koncepce volného času

Křesťané tradičně zastávali klasické, aktivní nebo časově vymezené definice volného času. Všeobecně římsko-katolíci jako například Pieper,⁵¹ Doohan,⁵² a další zastávali klasické pojetí volného času, zatímco protestanti zastávali aktivní (např. Ryken⁵³) nebo časově vymezené (např. Neville⁵⁴, Sherrow⁵⁵) pojetí volného času. V nedávné době někteří křesťané začali zastávat více jednotné pojetí volného času. Například Dahl napsal: „Práce a volný čas nejsou oddělené: nachází se v jednom celku ... Volný čas má schopnost obsáhnout práci, uctívání Boha i rekreaci pomocí svobodného a milujícího holistického způsobu, který propojuje tyto tři prvky natolik, nakolik jen je to možné. Přestože člověk střídá různá místa, aby zastával různé funkce, volný čas se nachází v propojení těchto třech prvků za účelem zakoušení celistvosti v jedincově životě, rodině a společenství.“⁵⁶

Joblin zastával holistický model volného času, který obsahuje práci, hru a uctívání Boha, způsobem, který souvisí se spiritualitou, a který neredukuje volný čas na pouhý čas nebo aktivitu.⁵⁷ Doohan, přestože se primárně drží klasického chápání volného času, předložil „holistický přístup k životu“, který integruje volný čas a práci, přičemž rozeznává přínos práce pro jednotlivce, společenství i společnost. V tomto přístupu „je volný čas nutnou dimenzí zdraví a holistického způsobu života“.⁵⁸

Tradiční pojetí volného času lze zařadit do jedné ze dvou kategorií. Do kvantitativní kategorie patří definice volného času chápaného jako chvíle volna, jako funkce sociální třídy a jako aktivita. Do kvalitativní kategorie patří jak pojetí volného času jako stavu bytí, tak současné pojetí volného času jako stavu mysli. První kategorie obsahuje definice behaviorální a časové a druhá kategorie obsahuje definice přístupové a existenciální. Holistický koncept volného času zahrnuje obě kategorie definic.⁵⁹

Holistický koncept sjednocuje dvě původně protichůdné tradice volného času, volný čas jako cíl a jako prostředek, volný čas jako bytí i jako konání, volný čas jako kvalitativní pojetí i jako kvantitativní pojetí. V klasické tradici je volný čas definován jako duchovní a mentální přístup, jako životní styl a jako stav bytí, jak to nejdříve vyjádřil Aristoteles a další řečtí aristokraté, poté převzala středověká mnišská praxe „otium“ a v nedávné době zastával Pieper. Síla tohoto klasického pojetí volného času je

---

⁵¹ PIEPER, *Leisure: The Basis of Culture*.

⁵² DOOHAN, L. *Leisure: A Spiritual Need*. Notre Dame, IN: Ave Maria, 1990.

⁵³ RYKEN, *Redeeming the Time*.

⁵⁴ NEVILLE, *Free time*.

⁵⁵ SHERROW, J.E. *It's about Time: A look at Leisure, Lifestyle and Christianity*. Grand Rapids: Zondervan, 1984.

⁵⁶ DAHL, G. *Whatever Happened to the Leisure Revolution*. In HEINTZMAN, P. ANDEL, G. E. a VISKER, L. T. *Christianity and Leisure: Issues in a Pluralistic Society*. Sioux Center, IA: Dordt College Press, 2006. s. 95.

⁵⁷ JOBLIN, D. *Leisure and Spirituality: An Engaged and Responsible Pursuit of Freedom in Work, Play and Worship*. Leisure/Loisir 33, č. 1, 2009. s. 95–120.

⁵⁸ DOOHAN, L. *Leisure: A Spiritual Need*. s. 97, 98, 100.

⁵⁹ MURPHY, J. *Concepts of Leisure: Philosophical Implications*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1974. s. 5.

v jeho důrazu na lidské bytosti, na kvalitativní dimenzi volného času. Ale jak jsme již viděli, toto pojetí často umenšuje tvořivý zákon práce.

Jako protiklad ke klasickému výkladu druhá tradice post-helénistického křesťanství včetně protestantské etiky zdůrazňuje práci a pojetí „volného času jako terapie, odpočinku, relaxace, sociální kontroly, rekreace pro následující produktivní úsilí – a všeobecně tedy jako prostředek ze své podstaty.“⁶⁰ V této protestantské etice služby Bohu skrze mnoho práce a zřeknutí se potěšení, je volný čas nahlížen jako re-kreační a obnovující aktivita, která nemá žádný další význam pro rozvoj a šíření kultury. Toto protestantské pojetí volného času ovlivněné kalvinistickou teologií přispělo k oddělení práce a volného času, neboť práce byla ceněna jako nejdůležitější aspekt života, zatímco volný čas definovaný ve smyslu volné chvíle byl snížen na druhotný význam. Silnými stránkami protestantského pojetí jsou uvědomění tvořivého zákona práce spolu s uvědoměním střídání rytmu v životě – střídání period práce a ne-práce nebo kvantitativního volného času, které odráží biblický vzor života. Nicméně pojetí volného času jako chvíle volna nebo jako aktivit, které zahrnují protestantské pojetí, jsou v podstatě kvantitativními přístupy v chápání volného času a volný čas podle nich tedy nemá vlastní hodnotu. Toto aktivní pojetí prohlašuje, že neustálé konání je mnohem důležitější než naše bytí, tedy než kvalitativní pojetí volného času. Ale konání není prvořadým prvkem v žádném uspokojivém pojetí volného času. „Volný čas nemusí být „konáním“, ... může být pouhým „bytím“ – tichým bytím, vědomým bytím a bytím otevřeným světu okolo nás“⁶¹ Prvek času je určitě nutný, ale ne dostačující pro úplné vysvětlení volného času. Pojem „svoboda od“ (tzn. čas svobodný od práce a dalších povinností), jak zmiňováno v humanitním důvodu dne odpočinku, spolu s pojmem „svoboda pro“ (tzn. svoboda pro činnost) jsou nutné, ale tyto svobody samy v sobě a ze sebe nemohou být srovnatelné s volným časem. Volný čas obsahuje mnohem víc než pouhé kvantitativní složky.⁶²

Holistická snaha spojuje tyto dvě historické tradice (které byly probrány v kapitolách 3 a 4⁶³) – tradici volného času jako cíle a tradici volného času jako prostředku relaxace a osvěžení, spojuje důraz na bytí a důraz na konání, kvalitativní dimenzi a kvantitativní dimenzi. V tomto spojení jsou slabá místa každé tradice vyvážena silnými místy tradice druhé. Ramsay reflektující Pieperovo klasické chápání volného času, nedávno napsal, že „je důležité propojit Pieperovo duchovní a lidský vhled do našich transcendentních potřeb s důležitostmi ostatních více známých prvků volného času- hry, zábavy, odpočinku, obnovení, relaxace, rekreace.“⁶⁴

Holistický koncept volného času je zde zastáván primárně ne kvůli tomu, že nabízí příležitost k propojení dvou historických tradic, ačkoliv i to je dobrý důvod, ale proto, že holistický koncept volného času dokáže obsáhnout různorodost a bohatství

---

⁶⁰ KAPLAN, M. *New Concepts of Leisure Today*. In MURPHY, J. *Concepts of Leisure: Philosophical Implications*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1974. s. 230 – 231.

⁶¹ NEVILLE. *Free Time*. s. 43.

⁶² SPENCE. *Towards a Theology of Leisure*. s. 40.

⁶³ HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*.

⁶⁴ RAMSAY, H. *Reflective Leisure, Freedom and Identity*. In ELKINGTON, S. a GAMMON, S. J. *Contemporary Perspectives in Leisure: Meanings, Motives, and Lifelong Learning*. New York: Routledge, 2014. s. 178.

biblických materiálů vztahujících se k volnému času. Zkoumání biblických materiálů (v 5. a 7. kapitole⁶⁵) odhalilo, že volný čas zahrnuje kvantitativní i kvalitativní dimenzi, z nichž se jedna vztahuje k našemu konání a druhá k našemu bytí. V první kvantitativní dimenzi nás den odpočinku učí rytmu života – šest dní práce a jeden den ne-práce, zatímco různost biblických prvků (např.:slavnosti, hostiny, tanec, pohostinnost a přátelství) ukazuje na důležitost volnočasových aktivit. Druhá, kvalitativní dimenze je spatřována v duchovním přístupu k odpočinku, radosti, svobodě a oslavě jak Boha, tak jeho stvoření, tento přístup je posilován skrze den odpočinku a vrcholí v odpočinkovém, pokojném, naplněném životě a ve svobodě přístupné v Ježíši Kristu. Holistické pojetí volného času je zde zastáváno, protože má kapacitu obsáhnout jak tyto kvantitativní, tak kvalitativní dimenze volného času, tak jak vyplývají z Písma svatého.

2.3 Etika volného času

Klasické chápání volného času hraje významnou roli v holistickém pojetí volného času, které jsme si právě uvedli. Tak, jak jsme viděli již dříve na mnoha místech této knihy, klasické chápání volného času je spojeno se ctností, etikou, a řádně vedeným životem. Proto potřebujeme uvažovat o etice volného času. Přestože mnohé biblické úryvky mohou být použity pro rozvoj křesťanského pohledu na etiku volného času, omezím své pojednání na použití Zlatého pravidla pro volnočasové aktivity.

Ježíš přikazuje svým následovníkům, aby „milovali svého bližního jako sebe samého“ (Mt. 22,39b) a v Lukášovi 6,31 jim přikazuje: „Co chcete, aby lidé dělali vám, to dělejte stejně jim.“ Jaké jsou důsledky tohoto Zlatého pravidla pro volný čas? Za prvé, Zlaté pravidlo předpokládá lásku k sobě, tedy že člověk se bude sám k sobě chovat dobře, neboť toto jeho chování k sobě je vzorem pro chování k druhým. Tedy volnočasové chování jedince má sloužit jeho vlastnímu dobru. Neville zastával názor, že volný čas je místem pro lásku k sobě, místem, kde se učíme milovat sami sebe a kde upevňujeme a oceňujeme naši vlastní jedinečnost.⁶⁶ Neville objasňuje, že v Ježíšově souhrnu zákona jsou náboženské zákony naplněny skrze lásku k Bohu, morální zákony skrze lásku k bližnímu a estetické zákony skrze lásku k nám samotným.⁶⁷ Goodale a Godbey v debatě o tom, jaké rekreační aktivity jsou přijatelné, zmiňují, že skutky, které nás samotné zraňují, přijatelné nejsou.⁶⁸ Zlaté pravidlo zvláště ve své pozitivní formulaci, tak, jak bylo hlášáno Ježíšem, ukazuje pozitivnější a aktivnější přístup. Jedinci jsou povzbuzováni, aby se účastnili takových aktivit, které jsou pro ně dobré, takových, které jsou pro ně nejlepší. Právě skrze zdravou lásku k sobě jedinci pečují o své fyzické, sociální, emocionální, mentální a duchovní potřeby. Ačkoliv

---

⁶⁵HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*.

⁶⁶NEVILLE, G. *Free Time: Towards a Theology of Leisure*. Birmingham, UK: University of Birmingham Press, 2004. s. 42.

⁶⁷Tamtéž, s. 114.

⁶⁸GOODALE, T. a GODBEY, G.C. *The Evolution of Leisure: Historical and Philosophical Perspectives*. State College, PA: Venture, 1988. s. 221.

volnočasové aktivity bývají vybírány především pro potěšení z nich, je možné rozhodnout se pro takové aktivity, které prospívají celkovému zdraví. Volnočasové aktivity mohou nabízet příležitosti pro zlepšení tělesného zdraví, pro péči o sociální vztahy, pro podporu zdravého sebe-pojetí, pro rozvoj kognitivních dovedností a pro zvýšení duchovního povědomí.⁶⁹

Za druhé Zlaté pravidlo poukazuje na to, že člověk by se nejen neměl účastnit aktivit, které by ubližovaly někomu jinému – opět zde máme kritérium, které Goodale a Godbey používají k vymezení nepřijatelných aktivit – ale měl by i hledat, co je pro druhého nejlepší.⁷⁰ Ježíšovo přikázání “miluj svého bližního jako sebe samého“ znamená více než jen ujištění se, že něčí aktivita neubližuje někomu jinému, více než jen tolerování chování druhého, tak, jak nás k tomu nabádá dnešní relativismus, naopak toto přikázání vede k aktivnímu zapojení se do hledání toho nejlepšího pro druhého. Neville vysvětluje: „Ve volném čase je láska k bližnímu prostým poklidným přijetím druhého jako Božího tvora a jako předmětu Boží lásky.“⁷¹ Dále zmiňuje, že součástí lásky k bližnímu je i podporování a oceňování jeho jedinečnosti, což lze přímo aplikovat na účast v mnoha volnočasových aktivitách.⁷² Tak tedy Zlaté pravidlo odmítá jakýkoliv volný čas vedoucí k odlidštění, ať už se tak děje skrze degradování lidí na sexuální objekty, skrze nabourávání jejich sebeúcty, dušení jejich růstu nebo skrze jakoukoliv volnočasovou aktivitu, která je nemilující, nespravedlivá, nepoctivá nebo zbytečně násilná.

Ron Johnson a Mc Lean poukázali na skutečnost, že tím, jak se rekreační plánování stalo více pluralistické, směřuje rekreační nabídka spíše k vyloučení riskantního chování než ke snaze o ideál.⁷³ Přestože toto je v souladu se Zlatým pravidlem ve smyslu, že rekreační nabídka vylučuje takové aktivity, které by mohly ublížit jedincovi bližnímu, a tak být v rozporu s „dělejte druhým to, co chcete, aby oni dělali vám,“ Ježíšova kladná formulace Zlatého pravidla ukazuje na posun o krok dále a na výběr aktivit, které jsou nejen zábavné, ale také zlepšují celkové zdraví.

Mnohé volnočasové aktivity v naší společnosti (např.: hry a sporty) jsou ovládány soutěživým přístupem. Někdy se tento soutěživý přístup mění na bezohlednou touhu po vítězství za každou cenu a na touhu po pokoření protivníků. Ve své extrémní podobě vede tento přístup k sportovnímu násilí charakteristickému více touhou po odplatě než „děláním druhým to, co chceme, aby dělali oni nám“ Pravidlo, které převládá v mnoha soutěživých sportech, zní: „Ty jsi mi udělal tohle, a proto já teď udělám tohle tobě.“ Pokořování na sebe také bere podobu slovního zastrašování. Při sportovních událostech slyšíme fráze jako: „Příště je dostaneme,“ nebo „Zabijte rozhodčího.“ Trenéři často používají motivaci odplaty, aby připravili své hráče pro velkou hru. Veškeré takové chování spolu s hrou, kdy si někdo dokazuje, že je lepší než ostatní nebo, že má navrch

---

⁶⁹ VISKER, T. *Play, Game and Sport in a Reformed, Biblical Worldview*. In HEINTZMAN, P. ANDEL, G. E. a VISKER, L. T. *Christianity and Leisure: Issues in a Pluralistic Society*. Sioux Center, IA: Dordt College Press, 2006. s. 173–192.

⁷⁰ GOODALE a GODBEY. *Evolution of Leisure*.

⁷¹ NEVILLE. *Free Time*. s. 41.

⁷² Tamtéž, s. 42.

⁷³ JOHNSON, R. a McLEAN, D. *Leisure and the Development of Ethical Character: Changing Views of the North American Ideal*. *Journal of Applied Recreation Research* 19, č. 2, 1994. s. 128–129.

nad ostatními spoluhráči, není v souladu s „děláním druhým toho, co chcete, aby dělali oni vám.“ Navíc, jak tvrdí Neville: „Kult soutěživosti dává volnému času charakter tréninku na příští konflikt, což je neslučitelné se samotným vnitřním smyslem volného času.“⁷⁴ Nicméně přátelské utkání, které je pro účastníky výzvou, a přivádí je k nejlepším výkonům, k výkonům, které ukazují, že jedinec v důsledku hraje kvůli sobě, takové utkání může být v souladu s duchem Zlatého pravidla. Na příklad soutěžní atleti, jako plavci nebo běžci, se mohou vzájemně povzbudit k osobním rekordům, kterých by jinak mimo soutěž nedosáhli. Nicméně týmové hry, jejichž podstatou je společné hraní a vyhrávání mohou být využity k uskutečnění Zlatého pravidla více než mnohé soutěživé sporty v naší společnosti.⁷⁵

Již bylo zmíněno, že Zlaté pravidlo podporuje lásku, soucit a sebe-obětující ohled na druhé.⁷⁶ Tato interpretace má důsledky pro otázky spravedlnosti. Jak by mohla má volnočasová aktivita ovlivňovat lidi na okraji společnosti nebo lidi v rozvojových zemích? Vytvářím nebo udržuji svou nadřazenost nad ostatními skrze volný čas? Účastním se takových volnočasových aktivit nebo spotřebovávám takové rekreační zboží, které přímo nebo nepřímo podporuje utlačovatelské režimy nebo vykořisťuje národy v rozvojových zemích? Vytváří mé rekreační chování překážky, které brání ostatním lidem v maximálním využití jejich volného času; například zneužívám rekreační prostředí, ať už přírodní nebo vytvořené člověkem, skrze způsoby chování, které umění zázitek jiné osoby?

Mimoto, Neville tvrdil, že musíme mít na paměti prorocká slova o zavržení těch, kdo vykořisťují potřebné a chudé (např. Amos 4,1) když uvažujeme o tom, jak nabídka volného času v současné společnosti může vykořisťovat zranitelné skupiny, jako jsou děti nebo chudí. Všimaje si, že „Bible obsahuje prorocké odsouzení třídního vykořisťování,“ Neville objasnil, že „zodpovědný přístup k rostoucím volnočasovým nabídkám musí zahrnovat vědomí kontextu vykořisťování, v rámci kterého se tyto nabídky často nacházejí.“⁷⁷

Také bylo zmíněno, že Zlaté pravidlo podporuje laskavost a odpouštění.⁷⁸ Navzdory tomu, jak dobré mohou být naše úmysly, vždy budou existovat momenty, kdy rekreace jedné osoby bude mít negativní dopad nebo zraňující důsledek pro osobu jinou. Laskavost a odpouštění tak, jak jsou zmiňované Zlatým pravidlem, namísto odplaty a zatrpklosti, jsou velmi užitečné ctnosti pro vyřešení konfliktů, které vyvstávají v takovýchto situacích.

---

⁷⁴ NEVILLE. *Free Time*.s. 79.

⁷⁵ ANDEL, G. V. *Redeeming Play: A Christian Perspective*. In ANDEL, G. V. a HEINTZMAN, P. *Christianity and Leisure: Issues at the Millenium*. Sioux Center, IA: Dort College Press, forthcoming.

⁷⁶ HICK, J. *The Universality of the Golden Rule*. In RUNZO, J. *Ethics, Religion in the Good Society: New Direction in a Pluralistic World*.Lousville: Westminster/John Knox, 1992. s. 155–166.

⁷⁷ NEVILLE. *Free Time*.s. 76, 65.

⁷⁸ Tamtéž.

2.4 Stručná a názorná teologie volného času

Na závěr této knihy představím stručnou teologii volného času. Tato teologie obsahuje zásady o zachovávání dne odpočinku, o odpočinku, o zotavení a o rovnováze mezi prací a volným časem, které jsme si představily v předchozích kapitolách, a zároveň je doplněna citáty a příklady jednání člověka, který se stal v této oblasti pro mě vzorem. Během svého dospívání a univerzitních let jsem každou zimu navštěvoval domov Billa a Joyce Maysonových. Bill se proslavil jako filmový tvůrce, kanoista a umělec. Typická návštěva u Masonových v Quebecu v Gatineau Hills obvykle zahrnovala církevní nebo univerzitní setkání, hokejový nebo broomballový zápas na hřišti za domem a případně i výlet na běžkách, poté následovalo teplé jídlo a sledování některého z Billových filmů, buď již známého nebo teprve před dokončením. Přestože jsem studoval rekreologii na univerzitě, mnohemu o křesťanském chápání volného času jsem se naučil právě od Billa. Billův život byl zosobněním křesťanského chápání práce a volného času.

2.4.1 Zachovávání dne odpočinku

Jako křesťané se potřebujeme ptát sami sebe: Jak chápeme volný čas a jak ho praktikujeme? Jakým způsobem se snažíme o životní styl, ve kterém je volný čas a práce v souladu s Písmem a respektuje ostatní lidi i Boží stvoření? Jaké místo by měl volný čas zaujímat u nás jakožto u Kristových učedníků?

K pochopení volného času nám mohou napomoci některé biblické zásady. Začneme s biblickým pojetím dne odpočinku. Den odpočinku nám připomíná, že v životě existují věci, které jsou důležitější než práce. V příběhu o stvoření nám den odpočinku ukazuje na rytmus střídání práce a ne-práce. Stejný rytmus je znázorněn v příběhu, kde Bůh sesílá manu na poušti (Ex. 16), v Mojžíšově zákoně (Ex. 34,21; Lev 23,1-3; Num 28,18) a ve slovech proroků (Amos 8,5; Iz 58,13-14). Zákon o dni odpočinku ukazuje, že střídání rytmu práce a ne-práce nebo volného času je potřebné pro naši spokojenost. Ježíš ukázal tento rytmus ve svém pozemském životě. Během svého působení pravidelně odcházal o samotě do hor nebo na opuštěná místa, aby odpočíval a modlil se. (Mk 1,35; 6,31-32.45). Střídání rytmů bylo jasně viditelné v životě Billa Masona. Ve svém celovečerním filmu *Waterwalker* vypráví o radosti ze společenství se svými přáteli z divoké řeky, ale také o potřebě odebrat se o samotě do ústraní.⁷⁹

První důvod, který Bůh dává pro zachovávání dne odpočinku, nacházíme v Exodu, ve vyprávění o přikázání o dni odpočinku (20,8-11): Máme si odpočinout od naší práce, stejně tak jako si Bůh odpočinul po stvoření světa (, když povolal stvoření k bytí) Den odpočinku nám nebyl dán v první řadě za účelem obnovy našich sil, ale jako čas k poznání, že život je dar od Boha, dar, na který máme odpovědět našim uctíváním a díkůvzdáním. Exodus 20,11 ukazuje, že zachovávání dne odpočinku nám s velkou silou připomíná, že žijeme ve světě, který obsahuje vše, co potřebujeme, stejně tak jako mnohé další věci nám pro radost. (pro naše potěšení). Tak tedy den odpočinku je pozváním k zakoušení požehnání pramenících z Božího dobrého daru stvoření a k těšení

---

⁷⁹ MASON, B. *Waterwalker*. Ottawa: National film Board of Canada and Imago, 1984.

se v nich. Volný čas jako den odpočinku je více než jen časový úsek nebo nějaká činnost, je to přístup k životu.

Takovéto zalíbení v božím stvoření je zřejmé ve filmu „Waterwalker“. Mason uchvácený okolní divokou přírodou říká v tomto filmu: „Dívám se okolo sebe na barvy, materiály a tvary. Připadám si jako v umělecké galerii. Umělcem je Bůh. A on nám dal schopnost tím vším se těšit a nad tím vším žasnout, a našim vlastním malým způsobem vyjádřit sami sebe skrze vlastní kreativitu, a to je i důvod proč zde rád pobývám.“⁸⁰

Deuteronomická verze přikázání o dni odpočinku nám poskytuje další důvod, proč máme přestat pracovat: „tak také tví otroci a tvé otrokyně mají odpočívat, tak jako ty“ (5,14). Den odpočinku je tedy pro lidský odpočinek, obnovu, a re-kreaci. Je to „den posvátného shromáždění“ (Lev. 23,3) – den vyčleněný k uctívání Toho, který nás stvořil a udržuje. Ježíš také učil, že den odpočinku je časem k zakoušení uzdravení a spásy. (Mat, 12,1-14; Mk. 2,23-27; 3,1-5; Luk. 6,1-4; 13,10-17; 14,1-6; Jan. 9,1-41).

Třetí důvod pro zachovávání soboty bere ohled na naše lidství. Tohoto důvodu jsme si již všimli v Deuteronomiu 5, 14-15. Tento důvod je jasněji zaznamenán v knize Smlouvy: „Po šest dnů budeš konat své práce a sedmého dne v práci ustaneš, aby si odpočinul tvůj vůl a tvůj osel a aby syn tvé služby i cizinec nabrali dech.“ (Exod. 23,12). V tomto verši jako jediný účel dne odpočinku je uvedeno, že závislí pracovníci a domácí zvířata mají zakusit odpočinek a zotavení. Den odpočinku sloužil zvláště jako odměna pro ty, kdo byli obtíženi těžkou prací a plnili příkazy druhých. Naše volnočasová činnost musí být ohleduplná k ostatním lidem, zrovna tak jako k Božím tvorům a k Božímu stvoření. Mason psal o důležitosti „soucitu s našimi bližními i se všemi ostatními živými věcmi. Oni všichni byli stvořeni jako součást celku a mají právo existovat.“⁸¹ V našich volnočasových aktivitách by se měla odrážet starost o ostatní lidi a tvory, a měli bychom dávat pozor, abychom je během své volnočasové činnosti úmyslně nebo neúmyslně nevykořisťovali.

Čtvrtým důvodem pro zachovávání dne odpočinku je, že tento den je znamením smlouvy. „Izraelité mají zachovávat den odpočinku, slavíce ho z generace na generaci jako smlouvu věčnou. To bude znamením mezi mnou a Izraelity navěky“ (Exod. 31,16, 17a). Tak tedy den odpočinku měl být zachováván nejen v kontextu vztahu s Bohem, ale také jako znamení tohoto vztahu. Aplikováno na volný čas, přestože některá dobrodruží mohou vzejít ze zachovávání odpočinku v jednom ze sedmi dní, volný čas jako den odpočinku může najít svůj pravý význam a dosáhnout svého nejplnějšiho potenciálu, pokud jedinec žije ve vztahu s Bohem. Bill Mason tvrdil, i když byl blízko smrti, že život je nejlepší, když je žitý ve vztahu s Bohem: „Můj optimismus vychází z mé víry, že Bůh nás neopustil. Můj vztah s Bohem je v jeho synu Ježíši Kristu, a s takovýmto vztahem toho opravdu neexistuje mnoho, co by mohlo špatně dopadnout.“⁸²

---

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ MASON, B. *Canoescapes* North York, ON: Stoddart, 1995. s. 156.

⁸² RAFFAN, J. *Fire in the Bones: Bill Mason and the Canadian Canoeing Tradition*. Toronto: Harper Collins, 1996. s. 265.

Vyprávění o dni odpočinku v Exodu spojené s vyprávěním v Deuteronomiu ukazují, že naše rekreace by měla sloužit jak pro těšení se z Boha a jeho stvoření, tak pro osobní obnovu.

2.4.2 Odpočinek

Biblický koncept odpočinku nám podobně jako zákon o dni odpočinku připomíná, že v životě existují důležitější věci, než je práce. Biblický odpočinek zahrnuje množství tělesných i duchovních dimenzí: příjemný, bezpečný a požehnaný život na zemi (Deut 12,9-10); vstoupení do Božího odpočinku (Ps 91,1) odpočinek po dokončené práci, takový jakému se těšil Bůh po stvoření (Gen 2,2); pokojné, radostné a spokojené odpočívání v den odpočinku (Heb 4, 9-11); a úlevu od prací a zátěží, zrovna tak jako, pokoj a spočinutí těla, duše a mysli v Ježíšovi (Mat 11, 28-30).

Všechny tyto tělesné a duchovní dimenze odpočinku můžeme začít okoušet již nyní, i přesto, že dokud nepřijde plnost Božího království, nemůžeme je zakusit v jejich plnosti. Tyto prvky odpočinku jsou součástí dobrého života na dobré Boží zemi a nabízejí nám hluboké pochopení toho, co považujeme za volný čas. Deuteronomické pojetí odpočinku na zemi je obzvlášť důležité pro naše chápání volného času jako aktivity nebo toho, co lze nazvat intenzivnější volný čas. Tak, jak zmiňoval teolog Preece: „Neodpočíváme v doktríně, potřebujeme prostor, kde si můžeme dát nohy nahoru, ale zároveň takový prostor, kde je Bůh osobně přítomný.“⁸³ Boží stvoření poskytuje kontext pro náš odpočinek i volný čas. Boží stvoření obsahuje mnoho dobrých darů pro naše potěšení. Jak jsme viděli v sedmé kapitole, biblická témata svátků, slavností, tance, pohostinnosti a přátelství jsou všechna příklady volnočasových aktivit, které nabízí příležitost pro těšení se z dobrého Božího stvoření. A jak bylo objasněno v jedenácté kapitole, tyto aktivity lze vidět jako zintenzivnění volného času, které posiluje naše duchovní pojetí volného času a náš volnočasový přístup k životu. Biblické pojetí odpočinku má kromě fyzické dimenze také dimenzi duchovní, která nám připomíná, že volný čas je víc než jen rekreace, víc než jen volný čas jako aktivita. Volný čas totiž zahrnuje i postoj nebo stav našeho bytí. Volný čas se ve svém klasickém významu vztahuje k postoji nebo stavu bytí, který je charakterizován pokojem, spočinutím, radostí a oslavováním. Záliby i život Billa Masona byly ve všeobecnosti typické radostí a oslavováním. Radost ze svých výletů na kánoi popsal v „Path of the paddle“: „Radost z těchto výletů, kterou jsem zažil jako mladý muž, je nyní srovnatelná jedině s tím, že mám svou rodinu, která mě doprovází a sdílí mé nadšení.“⁸⁴ Napsal také o radosti z pobývání v divoké přírodě. „Venku v divoké přírodě je možné znovu objevit radost pramenící z prostého dívání se, poslouchání a přemýšlení.“⁸⁵ Jeho film „Song of the paddle“ je skvělým vyjádřením takové radosti z výletu na kánoi s jeho rodinou.⁸⁶

---

⁸³ PREECE, G. *Re-creation and Recreation in the Eighties*. Faith Active in Love. Proceedings of DIESENDORF, J. *The 1980 Conference of the AFES Fellowship*. Sydney: AFES Graduate Fellowship, 1981. s. 79.

⁸⁴ MASON, B. *Path of the Paddle*. Toronto: Van Nostrand Reinhold, 1980. s. 7.

⁸⁵ Tamtéž, s. 59.

⁸⁶ MASON, B. *Song of the Paddle*. Montreal: National Film Board of Canada, 1978.

Jeho radostnost potvrzoval i Ken Buck, který nám sděluje, že Masonovy kresby obvykle „vyjadřovaly radost a štěstí ... a působily jako živé.“⁸⁷ Tuto jeho radostnost potvrzoval i Chris Chapman, který v úvodu ke „Canoescapes“ mluví o kresbách, které dostal od Masona, a na kterých Mason „sám sebe zachycuje vyskakujícího s nespoutanou radostí. Takový byl Bill. Když měl velkou radost, tak byl přímo extatický.“⁸⁸ Chapman také popsal Masonovo „překypující radost z našeho přírodního bohatství.“⁸⁹ Mason sám se vyjadřoval o radosti následovně: „Život. Je to jen sentimentální iluze, „patetický omyl“ myslet si, že někdo spatřuje ve zvířeti schopnost radovat se, kterou člověk sám má tendenci ztrácet? Vynalezli jsme cvičení, rekreaci, potěšení, pobavení a odpočinek. „Bavit se“ je často vyjadřovaná touha těch, kdo žijí v tomto období úzkosti a většina z nás již „zábavu“ někdy skutečně zažila. Ale rekreace, potěšení, pobavení, zábava a veškerý odpočinek jsou jen ubohé náhražky za radost; a já jsem přesvědčen, že radost má své kořeny v něčem, od čeho se nás civilizace snaží oddělit.“⁹⁰

Masonova radostnost existovala v souvislosti s jeho vztahem k Bohu. On popisoval „radost, které se mi dostává při pobývání venku (v divoké přírodě) pramení z mé víry, že toto vše stvořil ten samý Bůh, který přebývá ve mně.“⁹¹

2.4.3 Vyrovnanost práce a volného času

Kniha Kazatel odsuzuje ty, kdo kazí Bohem zamýšlený rytmus střídání práce a volného času skrze pěstování buď chorobné pracovní morálky, nebo požitkářské volnočasové morálky založené na spotřebovávání zboží. Tato kniha poukazuje na alternativu pro opravdové učedníky: na těšení se z dobrého života na dobré zemi, kterou nám daroval Bůh. Autor napříč knihou Kazatel (2, 17-26; 5,9-16; 6,7-9; obzvláště 4,4-16) zdůrazňuje nesmyslnost chorobné práce a vyvrací tři důvody, které jsou na její podporu často předkládané: potřeba zisku (4,4); touha po bohatství (4,8); a touha po získání slávy (4, 13-16). Závěr je nevyhnutelný – přehnaná práce je nesmyslná a umírněnost je rozumná. Bill Mason byl pracant. Během svého života mimo jiné vytvořil dvacet dva filmů, napsal tři knihy a namaloval mnoho obrazů. Mason napsal o nacházení velkého uspokojení v práci: „Narodil jsem se s nutkavou touhou tvořit. Jsem přešťastný, když maluji, fotografuji nebo píšu. Jinak řečeno, když nic nevytvářím, tak jsem nešťastný.“ Nicméně v jeho životě existovaly důležitější věci než práce, proto dokončil tuto větu fází „pokud nedělám něco aktivního jako sjíždění divoké řeky, lyžování nebo hraní hokeje.“⁹² Do jeho života patřily také tišší a více rozjímavé aktivity jako „prosté dívání se, poslouchání a přemýšlení“⁹³ a kontemplace stvoření.

---

⁸⁷ BUCK, K. *Bill Mason: Wilderness Artist from Heart to Hand*. Surrey, BC: Rocky Mountain Books, 2005.

⁸⁸ CHAPMAN C. foreword to Bill Mason, *Canoescapes*. North York, ON: Stoddart, 1995. s. 8.

⁸⁹ Tamtéž, s. 9.

⁹⁰ RAFAN. *Fire in the Bones*. s. 80.

⁹¹ SUTHERLAND, W. *An Interview with Bill Mason*. Crux 9, č. 4. Summer, 1972. s. 7.

⁹² MASON. *Canoescapes*. s. 10.

⁹³ MASON. *Path of the Paddle*. s. 59.

Přestože Mason produkoval mnoho tvořivé práce, nedovolil, aby mu práce bránila v účasti na volnočasové činnosti. Vyprávěje o zážitku telemarkového lyžování poblíž Roger's Pass, napsal: „Telemarkové lyžování představuje problém. Tak moc si užívám nadšení z běžkového a telemarkového lyžování a jejich výzev, až mi to zasahuje do času, který mám vyhrazen pro malování. Měl bych už sedět na sedačce, načrtávat a malovat mezi horskými vrcholy. Místo toho jsem strávil celý den telemarkovým lyžováním se svými kamarády. Často závidím Turnerovi jeho zaměřenost na účel. Ale jsem si jistý, že už jsem zažil daleko více legrace než on!⁹⁴

Autor knihy *Kazatel* oslovuje ty, kdo mají požitkářskou, konzumní rekreační morálku. Život neomezeného vyhledávání potěšení a hromadění majetku je nesmyslný, je to chytání větru“ (2,1-11). Evidentně volnočasová činnost, která je zaměřená na vyhledávání potěšení, spotřebovávání nebo hromadění nebo taková, která se pro jedince stává pohlcujícím cílem, evidentně v konečném důsledku není naplňující. Bill Mason si byl dobře vědomý nebezpečí volnočasové morálky, která se stává pohlcující a zbožšťující.

Když se setkávám s lidmi, tak tolik moc mluvím o jízdě na kánoi, protože je mi líto, když nesdílejí onen krásný zážitek pádlování v kánoi o tichém mlhavém ránu. A já jim o tom musím vyprávět. Proto si někdy myslím, – myslím si, kéž bych mohl mít takovéto nadšení pro šíření Kristovy lásky a sdílení jí s lidmi ... Musím někdy zápasit s tím (ježděním v kánoi), aby se to skutečně nestalo středem mého života, protože téměř mluvím více o jízdě v kánoi než o osobě Krista. Téměř dochází k prohození důležitosti.⁹⁵

Na konci druhé kapitoly knihy *Kazatel* se nachází doporučený životní styl, který je v rozporu s chorobnou pracovní morálkou i s požitkářskou volnočasovou morálkou. Zde se učíme, že život má být žitý s radostí: „Pro člověka je štěstí jen v tom, že jí a pije, a v potěšení, jež nalézá ve své práci (v. 24). Vykladatelé naznačují, že tato fráze znamená spokojený a šťastný život charakterizovaný radostí, přátelstvím a spokojeností. Autor knihy *Kazatel* dále rozebírá téma, těšení se ze života darovaného Bohem (2,24-26; 3,12-13,22; 5,18-19; 9,7-9; 11,9-12,1) Bůh dává lidem možnost a povzbuzuje je, aby se těšili z dobrého života na dobré Boží zemi. Jak jsme viděli výše, život Billa Masona byl charakteristický hlubokým smyslem pro radost. I ve chvílích, kdy byl blízko smrti, oceňoval to, co mu život nabízel. „Prožíváme a s láskou uchováváme den po dni, tak jako vždy. Přeji si strávit tolik času, kolik jen mohu, malováním, psaním, čicháním ke květinám a pozorováním mraků.“⁹⁶

Tato rada v knize *Kazatel* ohledně těšení se ze života odráží vyprávění o stvoření, ve kterém Bůh opakovaně nazývá stvoření „dobrým“. Tato rada také odráží nadšení ze stvoření zmiňované ve vyprávění o exodu v příkázání o dni odpočinku a v ortodoxním izraelském pojetí pozemského království, ve kterém Bůh „vydává pokrm ze země: víno, které člověku potěší srdce, olej, po kterém se mu tvář svítí, a chléb který zachová jejich srdce“ (Žl 104,14b-15).

---

⁹⁴ MASON. *Canoescapes*. s. 52.

⁹⁵ SUTHERLAND. *Interview with Bill Mason*.s. 14–15.

⁹⁶ MASON. *Canoescapes*. s. 9.

Jelikož mnozí z nás pracují uvnitř budov, jediné během své volnočasové činnosti máme možnost rozvíjet své vědomí a poznání stvořeného světa. Jak naznačuje samo slovo „rekreace“, můžeme být znovu-stvořeni (angl.: re-created) uprostřed stvoření (angl.: creation) a během rekreace se můžeme starat o stvoření a chránit je.⁹⁷ Bill Mason se velmi staral o stvoření a byl opravdovým nadšencem pro rekreaci vycházející ze stvoření.

Být dobrými správci dobrého Božího stvoření znamená, že bychom měli volit takové druhy volnočasové činnosti, které nám pomáhají toto stvoření uchovávat místo spotřebovávat nebo zneužívat. Již jsme si všimli, že den odpočinku ukazuje, jak volnočasová činnost slouží k radosti ze stvoření a k osobní obnově, ale také ukazuje, že naše volnočasová činnost by měla odrážet starost o stvoření. Na příklad verze přikázání o dni odpočinku jak v Exodu, tak v Deuteronomiu, (Ex 20,10; Dt 5,12–14) tvrdí, že izraelská zvířata nemají v den odpočinku pracovat, tak tedy den odpočinku byl i pro dobro zvířat: „Šest dní budeš pracovat, ale sedmého dne ustaneš od své práce, stejně tak i tvůj vůl a tvůj osel si smí odpočinout“ (Ex 23,12). Masonovi na těchto tvorech záleželo. V "Path of the paddel" konstatoval: "Jsem přesvědčen, že máme morální povinnost chránit a starat se o životní prostředí zvířat a rostlin, protože stejně jako my i oni byli stvořeni Bohem a mají právo existovat."⁹⁸ Ve své knize "Song of the paddle" (která má stejný název jako jeden z jeho filmů), dodává: "Ne kvůli tvému vlastnímu užitku, ani kvůli mému užitku, ani kvůli užitku našich dětí, ale kvůli užitku tohoto nesmírného množství forem života, které zde žijí, je naší zodpovědností zajistit, aby mohli nadále existovat."⁹⁹

Mnohdy naše volnočasové aktivity mohou stvoření poškozovat, zvláště pokud se jedná o technologicky založené činnosti a o činnosti, jejichž součástí je přetváření stvoření za účelem našeho pobavení se skrze spotřební zboží. Bill Mason napsal: „Stali jsme se tak plně zaujatými přetvářením našeho životního prostředí, že jsme přestali vnímat skutečnost, že celý svět okolo nás je sám o sobě stvořením - stvořením Božím.“¹⁰⁰ Naše volnočasové aktivity musí respektovat a ne zneužívat Boží tvory a stvoření. To znamená, že musíme vzbudit diskuzi o aktivitách, které používají nedostatečné energetické zdroje a produkují jedovaté zplodiny, jako jsou automobilové závody, jízda na vodních skútrech, nebo cestování do vzdálených oblastí, nebo o aktivitách, které zneužívají zvířata, jakými jsou býčí zápasy, nebo sportovní lovení zvířat, namísto lovení pro zajištění obživy nebo pro jiné účely.¹⁰¹ Musíme zpochybnit jakoukoliv aktivitu, která zbytečně poškozuje ekosystém nebo ničí krásu přírody.

Místo toho bychom měli volit takové formy volnočasové činnosti, které nám umožňují vidět, slyšet a zakoušet nesmírnou krásu Božího stvoření. Bill Mason ve své knize "Path of the paddle" popisuje svou návštěvu v národním parku Banff. Díky tomu,

---

⁹⁷ ROLSTON, H. III. *Creation and Recreation: Enviromental Benefits and Human Leisure*. In DRIVER, B. L., BROWN, P. J. a PRESTON, G. L. *Benefits of Leisure*. State College, PA: Venture, 1991. s. 393.

⁹⁸ MASON. *Path of the Paddle*. s. 192.

⁹⁹ MASON, B. *Song of the Paddle*. Toronto: Key Porter, 1988. s. 179.

¹⁰⁰ MASON. *Path of the Paddle*. s. 194.

¹⁰¹ HOLMES, A. *Contours of a World View*. Grand Rapids: Eerdmans, 1983.

že si zvolil pěší výstup na horu Rundle, místo jízdy lanovkou na horu Sulphur, měl možnost zakusit onu nesmírnou krásu zblízka. „Dosáhl jsem vrcholu hory, téměř těsně předtím než mraky klesly a začalo sněžit. ... Jak jsem tam tak v tichosti seděl, byl jsem velmi šťastný, že na horu Rundle nevede žádná snadná cesta.“¹⁰² V té samé knize Mason porovnává cestu motorovým člunem s cestou kánoí. Mason dochází k závěru: "Cesta kánoí podél prastarých vodopádů je dobrým způsobem pro znovuoobjevení našeho ztraceného vztahu s přírodním světem a Stvořitelem, jenž to vše vytvořil před dávnými věky."¹⁰³ Takové volnočasové aktivity jsou v souladu s prastarou tradicí meditace nad stvořením - druh kontempace, kterou mystikové nazývali "objevování Boha v jeho tvorech" (viz Pss 8,19), a která podporuje rozvoj kvalitativní duchovní dimenze volného času, jež prostupuje celým životem.

Mason ve svém filmu "Waterwalker" pokračuje v tradici kontempace stvoření, když cituje knihu Job 12,7-9:

„Ptej se přece dobytka, aby tě poučil,
Nebeských ptáků, abys dostal zprávu.
Pozemští plazi dají ti ponaučení,
Poučí tě mořské ryby.
Neboť kdo z nich všech neví,
Že to vše udělala Boží ruka!“

Dále napsal, že v divoké přírodě „je možné znovuoobjevit radost pramenící z prostého dívání se, poslouchání a přemýšlení.“¹⁰⁴ V katalogu ke své umělecké výstavě „Wilderness Impressions: A dialogue with the arts“ z roku 1980 popisuje, jak Bůh k němu promlouvá skrze stvoření: „Téměř celý život mi trvalo naučit se vidět a slyšet, co Bůh říká skrze své stvoření.“¹⁰⁵ Tyto biblické úryvky a příklad Billa Masona nás tedy ve stručnosti učí, že volný čas slouží jako součást Božího životního stylu pro nás: pro odpočinek, pro obnovu; a pro poznávání a radost z Boha a z Božího daru stvoření.

---

¹⁰² MASON. *Path of the Paddle*. s. 194.

¹⁰³ Tamtéž, s. 3.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 59.

¹⁰⁵ RAFAN. *Fire in the Bones*. s. 228.

3 Diskuze

Jako výsledek překladu tedy zjišťujeme, že Paul Heintzman se ve své knize hlásí k holistickému pojetí volného času a tvrdí, že toto pojetí jako jediné má kapacitu obsáhnout jak kvantitativní, tak kvalitativní dimenzi volného času, tak jak vyplývají z Písma svatého.¹⁰⁶ Toto pojetí se pro něj zároveň stává základem, ze kterého vyvozuje další praktické důsledky. Doposud jsem se ani v české literatuře ani na naší fakultě nesešla s obdobně propracovaným pojetím volného času z křesťanské perspektivy.

3.1 Pojetí volného času u českých autorů

Většina českých autorů zužuje volný čas na pouhou kvantitativní dimenzi: V pedagogickém slovníku nalézáme pod heslem „volný čas“ tuto definici: „Čas, s kterým může člověk nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je dobou, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“¹⁰⁷ Podobně definuje volný čas Jan Průcha v „Přehledu pedagogiky“: „Jev označovaný jako volný čas je chápán jako „opak nutné práce a povinností, doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi.“ (Pávková a kol. 1999, s. 15). Volný čas tedy zahrnuje: odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou společensky prospěšnou činnost, aj.“¹⁰⁸ A stejně tak i v „Pedagogickém ovlivňování volného času“ se můžeme dočíst: „Pro vymezení výrazu volný čas je vhodné vyjít z rozdělení veškerého času, který má člověk k dispozici. Oblast povinností zahrnuje zaměstnání, péči o domácnost a rodinné příslušníky, činnosti nezbytné k zajištění biologických funkcí a časové ztráty související s plněním povinností. Oblast volného času zahrnuje odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou veřejně prospěšnou činnost a časové ztráty s těmito činnostmi související. (volně podle Bláhy, 1990). Většina výkladů či definic termínu volný čas z těchto skutečností vychází, svými formulacemi se však liší.“¹⁰⁹

Garant oboru pedagogiky volného času (dále jen PVČ) na Teologické fakultě Jihočeské univerzity (dále jen TF JU) a zároveň český autor Kaplánek oproti tomu konstatuje, že definovat pojem volný čas je problematické: „Jak je vidět, zatím se u nás nevyprofiloval společný teoretický základ pro pedagogiku volného času, který by umožňoval další rozvoj a specializaci jednotlivých vědeckých pracovišť.“¹¹⁰ „Stanovit teoretické východisko a perspektivu české pedagogiky volného času není snadné.“¹¹¹ „Proto můžeme považovat za aktuální úkol českých pedagogů volného času formulaci

---

¹⁰⁶ HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*, s. 204.

¹⁰⁷ PRŮCHA, J., MAREŠ, J. a WALTEROVÁ, E. *Pedagogický slovník*, s. 274.

¹⁰⁸ PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*, s. 93.

¹⁰⁹ HÁJEK, B. HOFBAUER, B. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 65, 66.

¹¹⁰ KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti, čas výchovy*, s. 166.

¹¹¹ Tamtéž, s. 166.

společných základů pedagogiky volného času, které pak bude každé vědecké pracoviště nadále specificky rozvíjet.¹¹² V „Nauce o volném čase“ pak tentýž autor konstatuje: „Na konci skript, která jsou určena především pro studenty prvního ročníku studia PVC na TF JU, nelze dost dobře uvést nějaký závěr ve formě shrnutí, jak je obvyklé v odborné literatuře. Zde je namístě pouze „otevřený závěr“ – tedy zakončení, které vyjadřuje, že jsme stále ještě na začátku. A to platí jak pro studenty na začátku jejich pronikání do problematiky volného času a jeho „pedagogického zhodnocování“, tak pro odborníky, kteří si uvědomují, že pedagogický výzkum volného času – jako vědecká disciplína – je stále ještě v začátcích.“¹¹³

3.2 Pojetí volného času na TF JU

V rámci jednotlivých předmětů a studijních materiálů pro studenty PVC se mi nepodařilo najít jednoznačné pojetí volného času, ke kterému by se naše fakulta jako celek hlásila. Na základě definic jednotlivých pojetí volného času v knize Paula Heintzmana se domnívám, že na naší fakultě je možné vypořádat ve vztahu k volnému času dva myšlenkové proudy. Jedním je chápání volného času jako stavu mysli a druhým je holistické chápání volného času. Tyto dva myšlenkové proudy se nyní pokusím doložit na základě citací ze studijních materiálů k vybraným předmětům.

3.2.1 Pojetí volného času jako stavu mysli na TF JU

Toto pojetí volného času souvisí se stavem „flow“ a je Heintzmanem ostře kritizováno: „Protináboženské a humanistické myšlenky začaly ovlivňovat všechny vědecké disciplíny. Ale obzvláště silné byly na poli psychologie a sociologie – tedy na poli disciplín podstatných pro pedagogiku volného času, která učila, že štěstí a pravda mohou být objeveny skrze subjektivní psychologické prožívání, které je ústředním pojmem v chápání volného času jako stavu mysli.“¹¹⁴ Domnívám se, že takovéto pojetí volného času je studentům PVC na TF JU prezentováno v těchto předmětech:

3.2.1.1 Zážitková osobnostně sociální výchova

Tento povinný předmět z prvního ročníku má jako studijní materiál k povinnému prostudování uvedenu knihu: „Učení zážitkem a hrou“. V anotaci ke knize se můžeme dočíst: „Zážitky nemusí být kladné. Hlavně když jsou hluboké! Ojedinelá publikace prezentující více než 30letou tradici outdoor trainingu. Autoři zdařile shrnují principy vzniku a vývoje metody 'vzdělávání výzvou a zážitkem', akcentující 'českou cestu', která

---

¹¹² Tamtéž, s. 166.

¹¹³ KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. s. 44.

¹¹⁴ HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*.s. 185.

je v prostředí outdoor trainingu unikátní aplikací principů dramaturgie a dnes tvoří neodmyslitelnou součást podpory osobnostního rozvoje a budování kolektivu ať u dětí, mládeže nebo firemních týmů.¹¹⁵

3.2.1.2 Metodiky zájmových činností

Tento povinný předmět z druhého ročníku PVC má v základní literatuře uvedenu knihu „Psychologie prožitku a dobrodružství: pro pedagogiku a psychoterapii“. Z anotace ke knize se dozvídáme: „Prožitek, zážitek, dobrodružství... a také adrenalin. Všechny tyto pojmy si již našly místo ve slovní zásobě každého z nás. A často nejen ve slovní zásobě – už jste zkusili lezení, „bungee dumping“, seskok padákem nebo jste navštívili lanové centrum? Podobné aktivity, a zároveň tedy pojmy, se dostaly už i do popředí zájmu vědců a médií. Kniha Psychologie prožitku a dobrodružství vás nejenom seznámí s tím, proč tomu tak je, ale také: - podrobněji vysvětlí jednotlivé pojmy (prožitek, zážitek, zkušenost, dobrodružství) a rozdíly mezi nimi, - ukáže souvislosti spojené s rizikem a stresem, - přiblíží různé koncepce týkající se problematiky prožitku (např. vyhledávání mimořádných prožitků, teorie „flow“, zvrátová teorie, časovost prožitků). V závěru knihy se navíc dozvíte, jak prožitky působí na váš vlastní osobnostní růst nebo jak se dají prožitky pedagogicky využít. Kniha je tedy nanejvýš vhodná pro pracovníky v oblasti zážitkové pedagogiky i outdoorových vzdělávacích programů pro manažery a jiné zájmové skupiny. PhDr. Jiří Kirchner, Ph.D. (*1978) Profesně se orientuje na problematiku psychologie sportu a odolnosti, dobrodružné sporty (orientační sporty, kanoistika, horolezectví, lanové aktivity, herní aktivity v přírodě), dobrodružnou terapii a zážitkovou pedagogiku... V letech 2004–2007 byl členem redakčního kruhu časopisu pro zážitkovou pedagogiku Gymnasion.“¹¹⁶

3.2.1.3 Výchova zážitkem 1-3

Jedná se o tři na sebe navazující předměty z povinně volitelného bloku: „Zážitková osobnostně-sociální výchova“. V základní literatuře k těmto předmětům je uveden článek o zážitkové pedagogice z časopisu Gymnasion, ve kterém se můžeme dočíst: „Prostředí, v němž starořecký apel na ušlechtilé trávení volného času ve významu SCHOLÉ nachází podle mého názoru největší možné uplatnění, je výchova prožitkem a její teoretické postavení – zážitková pedagogika. Obdobně jako buddhistická fundace přítomnosti nabízí i zážitková pedagogika plné soustředění na přítomnou chvíli použitím svých prostředků: hra, příroda, emocionální i racionální aktivita, výzva zvoucí k překonání (snad určitým vzdáleným teoretickým ohlasem by mohly zaznít Husserlovy argumenty, zcela bezesporu pak termín „flow“ a „optimální prožitek“ používaný Csikszentmihalyim).“¹¹⁷ Autor článku definuje volný čas takto: „Volný čas je časem disponibilním, tj. je to způsob časovosti, již můžeme využít pro svůj osobnostní růst,

---

¹¹⁵FRANC, D., SOBKOVÁ ZOUNKOVÁ, D. a MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou.*

¹¹⁶KIRCHNER, Jiří. *Psychologie prožitku a dobrodružství: pro pedagogiku a psychoterapii.*

¹¹⁷JIRÁSEK, I. *Vymezení pojmu zážitková pedagogika.* Gymnasion 1, s. 6–15.

pro osobní kultivaci. Z tohoto úhlu pohledu není podstatné, zda budeme rozlišovat čas „pracovní“ či „volný“, ale zda lidskou činnost prožijeme „disponibilně“ nebo „nedisponibilně“.¹¹⁸ A o smysluplnosti prožívání dále píše: „Akcent položený na smysluplnost prožívání (disponibilitu) nejenom v určité časové rovině, ale i v čase tzv. volném, který může být prožíván stejně intenzivně, dynamicky a užitečně jako je čas primárně věnovaný vzdělávání a osobnostnímu rozvoji, je pro výchovu ve volném čase i výchovu prožitkem totožný.“¹¹⁹

Dalším materiálem k témuž předmětu je článek „Dramaturgie? Nutná dovednost pro každého skautského vychovatele!“ V tomto článku se dozvídáme: „Protože dramaturgická křivka vlastně vyjadřuje intenzitu prožitku v průběhu doby, je nutné zvažovat také různé roviny tohoto prožitku. Zpravidla se liší intenzita v oblasti psychické- ho, fyzického, emocionálního, duchovního nebo např. sociálního prožitku. Pro každou z těchto kategorií prožitku bychom si zvláštní barvou měli zkusit nakreslit dílčí křivku, která vyjadřuje náš záměr. Jedná se o systematický plán prožívání účastníků našich akcí. Při takovém plánování je třeba dodržovat základní zásady – např. pokud linka fyzického zapojení je na svém vrcholu, měli bychom účastníkům po psychické stránce dopřát odpočinku. (Nemusí to tak ale být vždy: naším cílem může být naopak okusit skutečně náročnou situaci, a to jak fyzicky, tak psychicky. Nicméně musí to být skutečně náš ryzí zájem, nikoliv vedlejší produkt špatného plánování.)“¹²⁰

Na webu k podpoře výuky je pro studenty zařazena kniha „Instruktorský slabikář“, která je zároveň interní metodickou učebnicí pro instruktory Prázdninové školy Lipnice (dále jen PŠL), a tedy prezentuje volný čas tak, jak je chápán v této škole. V Instruktorském slabikáři je uvedena takováto charakteristika PŠL: „Jako základního výchovného a vzdělávacího prostředku používá zážitku a vlastní zkušenosti. Programová dramaturgie kursů PŠL je postavena zejména na rovnováze činností fyzicky náročných a programů oslovujících ducha a intelekt účastníků. Jako prostředku je užíváno aktivních pedagogických a vyučovacích metod. Důležitou roli zde hrají „osobní výzvy“. Mimořádné místo mezi užívanými prostředky má hra, ve všech svých podobách.“¹²¹ Dále se zde dozvídáme: „Celá koncepce byla vybudována na přesvědčení, že projekty plní svou funkci, má-li mladý člověk možnost objevovat a rozvíjet své schopnosti, konfrontovat své myšlení, cítění a chápání světa, ocitá-li se v situacích, vyžadujících maximální nasazení všech duševních a fyzických sil. Ukázalo se, že stupňování náročnosti a požadavků na fyzickou kondici a zároveň intelekt, samostatnost při rozhodování apod., tedy jakýsi komplexní „tlak“ na osobnost každého jedince, přináší v konečném součtu nebývalé uspokojení ... (Allan Gintei, psycholog, zakladatel a dlouholetý předseda PŠ, 1992)“¹²²

---

¹¹⁸ Tamtéž, s. 11.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 11.

¹²⁰ MACKŮ, R. *Dramaturgie? Nutná dovednost pro každého skautského vychovatele!*

¹²¹ HOLEC, O. & kol. *Instruktorský slabikář*. s. 142.

¹²² Tamtéž, s. 142.

3.2.2 Holistické pojetí volného času na TF JU

Paul Heintzman v knize „Volný čas a spiritualita“ vysvětluje, že holistické pojetí volného času má kapacitu obsáhnout jak kvantitativní, tak kvalitativní dimenzi volného času, tak jak vyplývají z Písma svatého.¹²³

Na TF JU lze najít tento myšlenkový proud v předmětech, které se primárně nezabývají volným časem. Jedná se především o předměty, které souvisí s teologií. Nicméně se domnívám, že tyto předměty hrají při studiu PVC významnou roli, neboť se staví do myšlenkového kontrastu k jednostrannému pojetí volného času jako stavu myslí, a mohou tak vést studenty k pátrání po jiných myšlenkových koncepcích volného času a případně přivést až k Heintzmanovu holistickému pojetí volného času. Mezi tyto předměty patří:

3.2.2.1 Náboženská dimenze výchovy

Tento povinný předmět z prvního ročníku uvádí v seznamu základní literatury knihu „Ztracená generace?“, ve které se můžeme dočíst: "Mladý člověk hledá extatické zážitky a zkušenosti v nejrůznějších podobách. Málo kdy však pozná autenticky zážitek nejhlubší mystiky, po němž alespoň implicitně nejvíce touží. Pastore, která ho k takovému zážitku doprovodí, dosáhne vrcholu svých možností."¹²⁴ a dále: „Mladý člověk hledá krásu v přírodě, v umění, ve tváři partnera. Pastore, která mu zpřístupní také největší krásu – krásu Boha, bude zároveň naplněním jeho nejhlubších tužeb."¹²⁵

3.2.2.2 Didaktická práce s náboženskými tématy

V knize „Náboženská edukace v současné společnosti“ se můžeme dočíst: „Jak z těchto obsahů, tak z poznatků filosofických či hlubinně psychologických plyne, jaké šance může poskytnout náboženská výchova mladému člověku nejen v rozvíjení jeho osobní víry ... ale i v rozvíjení skutečně pravdivé podoby jeho vlastní osobnosti, směřující k poctivému naplnění života smyslem.“¹²⁶

3.2.2.3 Dialog víry s nevírou 1 a 2

U těchto dvou volitelných předmětů je v doporučené literatuře uvedena kniha „Adam a Eva: příběh o životě, lásce a smrti: Metodická příručka k příběhu ---aděje na s---“. V této příručce se můžeme dočíst: „V rámci Filozofie pro děti začali náboženští pedagogové v různých částech Evropy později rozvíjet didaktickou metodu někdy označovanou jako „Filozofické a teologické dialogy s dětmi“. Filozofické myšlenkové

---

¹²³ Srov. HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality*. s. 204.

¹²⁴ MARTINEK, M. *Ztracená generace?* s. 201.

¹²⁵ AMBROS, *Pastorální teologie V*. s. 59. citováno podle M. MARTINEK: *Ztracená generace?* s.202

¹²⁶ MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*. s. 87-95.

dovednosti jsou v této metodě základem pro teologické úvahy dětí a mladých lidí, díky nimž se mohou snažit hlouběji porozumět světonázoru, který původně převzali od rodičů, učitelů nebo z obecného světonázorového diskursu panujícího ve společnosti a prezentovaného v médiích, v běžných rozhovorech lidí či v literární tvorbě. Smyslem práce s dětmi nebo s mladými i dospělými lidmi v takovém případě není pouze předat informace o křesťanské víře či jiných náboženstvích či světonázorech, ale pomoci k hlubšímu zamyšlení nad tím, jak jim rozumí oni sami či jiní lidé a jak jim rozumí křesťanské církve či nevěřící lidé. Pomoci jim můžeme také k tomu, aby přemýšleli o vztahu své křesťanské víry k jiným náboženským vírám či k vlastnímu konkrétnímu životu lidí žijících na začátku 21. století.

Způsob práce ve Filozofii pro děti má také svůj zážitkový etický rozměr. Je založen na vytvoření společenství, které postupně hledá pravdu (hlubší porozumění zkoumaným skutečnostem) a učí se přitom naslouchat druhým, rozvíjet jejich myšlenky, hledat možnosti společné myšlenkové základny, ale i možnosti, jak rozumným způsobem reagovat na různost v názorech, která je nepřekročitelná.¹²⁷

3.2.2.4 Logoterapie

Základním studijním materiálem k tomuto volitelnému předmětu je kniha „Vůle ke smyslu“ od V. E. Frankla, ve které se můžeme dočíst: „Přehnaný sklon k sebeinterpretaci se dá sám interpretovat jako reakce na pocit beze-smyslnosti. Tak jako se bumerang vrací k lovcovi, který jej hodil, pouze tehdy, když mine svůj cíl, svou kořist, tak se obrací člověk teprve tehdy sám k sobě, zabývá a zaměstnává se teprve tehdy interpretací sebe sama, jestliže ztroskotalo jeho původní naléhavé úsilí, je-li frustrován v hledání smyslu. Opět nás napadá to, co konstatovali přívrženci Sigmunda Freuda na mezinárodním kongresu, totiž že v případech, v nichž pacienti trpí nedostatkem obsahu života, stává se analytická léčba sama jediným životním obsahem. Blízko sebeinterpretaci je seberealizace, která stojí, pokud jde o hodnotové pořadí mezi studenty, jež zkoumala Weisskopfová-Joelsonová, na čelním místě. Avšak ten, kdo si takto klade za cíl seberealizaci, přehlíží a zapomíná, že se člověk koneckonců může seberealizovat pouze v tom rozsahu, v němž naplňuje smysl - venku ve světě, nikoli v sobě samém. Jinými slovy, seberealizace se natolik vymyká stanovení cíle, že se dostavuje jako vedlejší účinek toho, co nazývám „sebe-transcendencí“ lidské existence. Tím rozumím základní fakt, že být člověkem odkazuje na něco za ním samým, co už není jím samým — na něco nebo na někoho: na smysl, který má být naplněn, nebo na bytí bližního, s nímž se setkává.“¹²⁸ „Vůle ke slasti není však jen v rozporu se sebe-transcendencí, nýbrž také stojí v cestě sama sobě. Čím více jde člověku o slast, tím více mu také uniká. Čím více se honí za štěstím, tím více je už také zaháněn. Abychom tomu porozuměli, musíme pouze překonat předsudek, že člověk usiluje v zásadě o to, aby byl šťasten-, co ve skutečnosti chce, je to, aby k tomu měl důvod. A má-li k tomu jednou důvod, pak se pocit štěstí dostaví sám od sebe. Naproti tomu v té míře, v níž se zaměří přímo na pocit štěstí, ztrácí z očí důvod, který k němu může mít, a sám pocit štěstí se ztrácí. Jinými

---

¹²⁷ MUCHOVÁ, L., MACKŮ, L. a ZAJÍČKOVÁ, A. *Adam a Eva: příběh o životě, lásce a smrti*: s. 5, 6.

¹²⁸ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. s. 10–11.

slovy, štěstí může být do-cíleno, ale nemůže na ně být za-cíleno (v anglickém originále, a sice v souvislosti s heslem „pursuit of happiness“ — honba za štěstím -: „happiness cannot be pursued; it must ensue“ — za štěstím se nelze honit musí vyplynout).¹²⁹

3.2.3 Shrnutí pojetí volného času na TF JU

Jak vysvětlit tato rozdílná pojetí v rámci jedné fakulty a jednoho studijního oboru? Při podrobné analýze jednotlivých předmětů je možné si všimnout, že předměty, které jsou pro náš obor klíčové, vycházejí z pojetí volného času jako stavu mysli. Přitom se většina materiálů k těmto předmětům zmiňuje nebo odkazuje na Prázdninovou školu Lipnice. Na základě výše citovaných dokumentů se domnívám, že pojetí volného času v PŠL je totožné s pojetím volného času, které je předkládáno studentům v rámci klíčových předmětů oboru PVČ.

Je zajímavé, že s Heintzmanovým holistickým pojetím volného času korespondují předměty související s teologií. Myšlenkové obsahy těchto předmětů nijak neprotiřečí myšlenkám uvedeným v knize „Volný čas a spiritualita“, ba naopak se doplňují a vzájemně obohacují.

---

¹²⁹ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. s. 12–13.

Závěr

Z výše uvedeného tedy plyne, že pokud chceme prožívat volný čas v souladu s křesťanstvím, měli bychom volný čas chápat holisticky a vyvodit z tohoto chápání důsledky pro konkrétní praxi. Domnívám se, že překlad vybraných kapitol z knihy „Volný čas a spiritualita“ dobře posloužil cíli této práce, kterým bylo hlouběji prozkoumat vztah volného času a spirituality z křesťanské perspektivy a vytvořit tak pevnou, logickou a komplexní základnu pro působení křesťanských pedagogů volného času v prostředí interkulturního a inter-náboženského dialogu. Při nejmenším pro mě osobně mělo mé vynaložené úsilí smysl, protože skutečně přispělo k mému lepšímu porozumění vztahu volného času a spirituality z křesťanské perspektivy.

Nadto se domnívám, že výše uvedený překlad a především celá kniha „Volný čas a spiritualita“ by mohla vnést do českého prostředí i na naši fakultu některé nové impulsy k přemýšlení a ke kritickému zhodnocení dosavadní praxe. Domnívám se, že by bylo velmi přínosné, kdyby se k závěrům této knihy vyjádřili naši vyučující a případně zvážili, nakolik je možné na naší fakultě zastávat ohledně pojetí volného času dialogičtější přístup napříč různými předměty. Zároveň si myslím, že by se tato kniha mohla stát podnětným textem i pro působení katolické církve v rámci volného času v naší zemi, jak je zmiňováno ve studii České biskupské konference „Ježíš Kristus, nositel živé vody“. Tedy že by mohla tato kniha mít potenciál probudit v jejích vlastních řadách zájem o témata, která patří k celku její víry, jako je důležitost duchovního rozměru člověka a jeho propojení s celým životem, hledání smyslu života, pouto mezi lidmi a ostatním stvořením, touha po změně sebe i společnosti a odmítnutí racionalistického a materialistického pohledu na lidstvo.¹³⁰

Na závěr bych ráda zmínila, že mi bylo ctí a radostí překládat vybrané kapitoly z díla Paula Heintzmana, které se pro mě staly velkým obohacením jak na rovině profesní tak osobní.

---

¹³⁰ Srov. *Ježíš Kristus, nositel Živé vody: Křesťanské zamyšlení nad „New Age“*.

Seznam použitých zdrojů

- CSÍKSZENTMIHÁLYI, M. *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?*. Přeložila Eva HAUSEROVÁ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Psychologie P. ISBN 80-7106-139-5.
- FRANC, D., SOBKOVÁ ZOUNKOVÁ, D. a MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou, Praktická příručka instruktora*. Computer Press, 2007. Edice aktivit a her. ISBN 978-80-251-1701-9.
- FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii ; s příspěvkem Elisabeth S.Lukasové*. Brno: Cesta, 1994. ISBN 80-85319-29-2.
- HÁJEK, B. HOFBAUER, B. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2., aktualiz. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Portál, 2011.
- HEINTZMAN, P. *Leisure and spirituality: biblical, historical, and contemporary perspectives*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2015. ISBN 9780801048722.
- HOLEC, O. & kol. *Instruktorský slabikář: metodická příručka pro všechny, kdo organizují kurzy zážitkové pedagogiky*. Uherské Hradiště: Prázdňinová škola Lipnice, 1994. ISSN 1210-5805.
- Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Přeložil X. HALAS, F. X. a HALASOVÁ, D. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-7195-289-3.
- Ježíš Kristus, nositel Živé vody: Křesťanské zamyšlení nad „New Age“*. Papežská rada pro kulturu, Papežská rada pro mezináboženský dialog. Praha: Česká biskupská konference, 2003.
- Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita.[cit. 2018-03-27] Dostupné na WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/o-fakulte/poslani-fakulty>>.
- JIRÁSEK, I. *Vymezení pojmu zážitková pedagogika*. In *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*. Praha: Prázdňinová škola Lipnice, 2004-. ISSN 1214-603X.
- KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.
- KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase: Studijní texty pro pedagogy volného času*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, 2011.
- KIRCHNER, J. *Psychologie prožitku a dobrodružství: pro pedagogiku a psychoterapii*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2562-5.
- MACKŮ, R. *Dramaturgie? Nutná dovednost pro každého skautského vychovatele!* červen-září 2011. Praha: Tiskové a distribuční centrum Junáka, 2011. 2 s. Skauting. ISSN 1210-9827.
- MARTINEK, M. *Ztracená generace?: O duchovním dialogu mezi českou mládeží a katolickou církví*. Svitavy: Trinitas, 2006. Studium (Křesťanská akademie v Římě). ISBN 80-86885-14-3.
- MUCHOVÁ, L., MACKŮ, L. a ZAJÍČKOVÁ, A. *Adam a Eva: příběh o životě, lásce a smrti: Metodická příručka k příběhu ---aděje na s---*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2011. ISBN (eBook PDF) 978-80-7394-286-1.

- MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-8084-425-7.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0872-3.
- PRŮCHA, J., MAREŠ, J. a WALTEROVÁ, E. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

Abstrakt

JANDOVÁ, K. *Vztah volného času ke spiritualitě podle Paula Heintzmana: Komentovaný překlad vybraných kapitol*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčová slova: volný čas, spiritualita, křesťanství, teologie volného času, etika volného času, holistické pojetí volného času, sociálně-psychologické pojetí volného času jako stavu mysli, optimální prožívání, subjektivní prožívání, flow

Práce se zabývá vztahem volného času ke spiritualitě z křesťanské perspektivy s cílem vytvořit pevnou myšlenkovou základnu pro působení křesťanských pedagogů volného času v prostředí interkulturního a mezi-náboženského dialogu. Stěžejní částí práce je komentovaný překlad vybraných kapitol anglické knihy Paula Heintzmana „Volný čas a spiritualita“, která na základě syntézy zdrojů biblických, historických i současných podrobně zkoumá, jak mohou křesťané a církve uchopit jev volného času v současné společnosti. Vlastnímu překladu předchází úvodní studie a následuje jej diskuze. Diskuze dává výsledky překladu do souvislosti se zjištěními a závěry českých autorů a s pojetím volného času na Teologické fakultě Jihočeské univerzity.

Abstract

The relationship between leisure and spirituality according to Paul Heintzman: Annotated translation of selected chapters

Key words: leisure, spirituality, Christianity, theology of leisure, leisure ethics, holistic concept of leisure, leisure as a state of mind, optimal experience, subjective experience, flow

The bachelor thesis focuses on the relationship between leisure and spirituality from the Christian perspective. The aim of this thesis is to create a strong basis for the praxis of Christian recreation practitioners in an inter-culture and inter-religion society. The core of the thesis is an annotated translation of the selected chapters from the English book „Leisure and spirituality“. Its author Paul Heintzman synthesizes biblical, historical and contemporary sources of leisure and explores how Christians and the church can address the phenomenon of leisure in contemporary society. The thesis consists of the annotated translation, an introduction to the translation, and a discussion. The discussion compares the results of the annotated translation to the results of Czech authors and to the concept of leisure presented at the Faculty of Theology at the University of South Bohemia.